

praxis | mõttekoda

2025

LGBTQI+ võrdsuse eest

Huvikaitse põhitõed

Väljaanne on valminud projekti „Teadmistega toetame ja jõustame LGBTQI+ inimesi tervisevõrdsuse saavutamisel“ (ingl *Learning to Support and Empower LGBTQI+ People for Equality in Health*) raames. Konsortsiumisse kuuluvad [Mõttekoda Praxis](#) ja [Eesti LGBT Ühing](#). Projekti rahastab Euroopa Liidu õiguste, võrdõiguslikkuse ja kodakondsuse programm.

Rahastanud
Euroopa Liit

Trükis on rahastatud Euroopa Liidu poolt. Trükise sisu väljendab üksnes autorite vaateid ja arvamusi ega kajasta tingimata Euroopa Liidu seisukohti. Euroopa Liitu ei saa nende eest vastutavaks pidada.

Autorid:

[Tali Kletter](#)

[Piret Karro-Arrak](#)

[Eke Allikvere](#)

[Mel Zelmin](#)

Keeletoimetaja: [Eva Kinkar](#)

Töö valmimisse on andnud panuse ka [Mari-Liis Sepper](#), [Aili Kala](#) ja [Eeva Koplimets](#).

Autorid tänavad kõiki LGBTQI+ aktiviste, kes osalesid väljaande ettevalmistamiseks korraldatud kohtumistel ja 2024. aastal Põlvamaal toimunud huvikaitseseminaril.

Väljaande autoriõigus kuulub Mõttekojale Praxis. Mõttekoda Praxis on sõltumatu mittetulunduslik mõttekoda, mille eesmärk on toetada uuringutele ja osalusdemokraatia põhimõtetele rajatud poliitika kujundamise protsessi. Väljaandes sisalduva teabe kasutamisel palume viidata allikale.

Soovituslik viide: Kletter, T., Karro-Arrak, P., Allikvere, E., Zelmin, M. (2025). *LGBTQI+ võrdsuse eest. Huvikaitse põhitõed*. Tallinn: Mõttekoda Praxis.

Sisukord

Sisukord	2
Sissejuhatus	3
1. LGBTQI+ inimesed tervishoius	4
1.1. Süsteemne ebavõrdsus tervishoius	4
1.2. Diskrimineerimise kogemused	7
2. Huvikaitsja heaolu ja ohutuse tagamine	9
2.1. Läbipõlemine	9
2.2. Märtrikultuur	10
2.3. Kogukonna toetus	11
3. Huvikaitse plaanimine	13
3.1. Millest alustada?	13
3.2. Eesmärkide püstitamine	15
3.3. Kellega koostöös ja kelle suunal huvikaitset teha?	15
3.4. Huvikaitse strateegia loomine	18
3.5. Muutuste juhtimine	18
4. Huvikaitse tegevused	21
4.1. Huvikaitse definitsioonid	21
4.2. Huvikaitse võtteid	22
5. Järeltegevused	35
5.1. Huvikaitsetegevuse analüüs	35
5.2. Tunnustamine ja edu esiletõstmine	41
5.3. Keerukustest õppimine ja huvikaitsega jätkamine	42
Kokkuvõte	43
LISA 1	44
LISA 2	45

Sissejuhatus

Eestist on viimaste aastakümnete jooksul saanud LGBTQI+ inimeste jaoks võrdsem ja turvalisem ühiskond. Me ei ole aga veel saavutanud LGBTQI+ inimeste jaoks võrdsust ning endiselt kogevad soo- ja seksuaalvähemustesse kuuluvad inimesed diskrimineerimist. Sealhulgas on mitmed keerukused ja probleemid seotud tervishoiusüsteemiga, mistõttu keskendutakse siinses raamatukeses huvikaitse teemadele just seoses tervishoiuvaldkonnaga. Raamatuke on suunatud inimestele, kes on huvitatud huvikaitsetööst ning soovivad sellest rohkem teada saada.

Huvikaitse on mõne ühiskonnagrupi huvide või õiguste eest seismine, mõjutades selleks kellegi hoiakuid, otsuseid või käitumist. Üldjuhul mõistetakse huvikaitset tegevustena, mis on suunatud avalikule sektorile või avalikkusele. Näiteks võivad huvikaitse adressaadiks olla poliitikakujundajad. Samas ei pruugi nüüdisajal kõik huvikaitsjad oma tegevusi avalikkusele suunata, vaid eelistavadki töötada ainult oma kogukonna sees. Kogukonnasuhete hoidmine, inimeste toetamine oma identiteedi leidmise teekonnal ja õiguste kaitsel ning turvaliste kooskäimiskohtade loomine on vajalikud tegevused, mis on avalikkusele suunatud huvikaitse eelduseks.

Raamatuke koosneb viiest peatükist. Esimeses peatükis tehakse sissejuhatus LGBTQI+ inimeste olukorrast Eesti tervishoius ehk viidatakse, millised on probleemid, millele veel lahendusi otsida tuleb. Teine peatükk sisaldab soovitusi, kuidas hoida oma tervist ja heaolu, sest huvikaitsetöö võib olla kurnav. Kolmandas peatükis antakse ülevaade huvikaitse plaanimisest ja huvikaitse strateegia koostamise viisidest. Erinevad huvikaitsetegevused ja tegutsemissuunad on kirjeldatud neljandas peatükis. Siit leiad ideid, kuidas huvikaitset teha ning milliseid meetodeid on võimalik rakendada. Viimases peatükis on infot selle kohta, kuidas oma töö tulemusi pärast huvikaitsetegevust mõtestada ja hinnata. Muuhulgas antakse soovitusi, kuidas oma töö tulemusi ja mõju mõõta.

1. LGBTQI+ inimesed tervishoius

Lühiülevaade peatükist

- LGBTQI+ inimeste jaoks ei ole Eestis tervisevõrdsus veel saavutatud.
- Tervishoiutöötajate LGBTQI+-alased teadmised vajavad täiendamist.
- Transspetsiifiliste tervishoiuteenuste korraldus vajab põhimõttelist muutust.
- Eestis ei ole siiani keelatud kahjulikud meetodid, nagu konversiooniteraapia ja soo normaliseerimise eesmärgil toimuvad meditsiinilised protseduurid.
- Vaimse tervise valdkonnas on vaja pöörata rohkem tähelepanu LGBTQI+ inimestele ning nende spetsiifilistele muredele.

Eesti on viimaste aastakümnete jooksul LGBTQI+ inimestele eri eluvaldkondades võrdsema ja turvalisema ühiskonna suunas liikunud. Ka tervishoiuvaldkonnas on toimunud positiivseid muutusi, mis aitavad kaasa LGBTQI+ inimeste võrdsete võimaluste saavutamisele. **Tänaseks ei ole aga Eestis siiski veel LGBTQI+ inimeste jaoks tervisevõrdsust saavutatud.** Seksuaal- ja soovähemustesse kuuluvatel inimestel on teatud tervisenäitajad kehvemad muust elanikkonnast.¹ LGBTQI+ inimesed kogevad muu elanikkonnaga võrreldes tervishoiusüsteemis ka enam ebavõrdset kohtlemist. Tervishoius on suur puudus LGBTQI+ tervise alastest teadmistest ja kogemustest, valitsevad süsteemsed barjäärid ning negatiivsed hoiakud LGBTQI+ inimeste suhtes, mis takistavad nende juurdepääsu võrdselt hea kvaliteediga tervishoiuteenustele. Seejuures on seksuaal- ja soovähemustesse kuuluvate inimeste õigusi tervishoiuvaldkonnas ning tervisevõrdsuse küsimusi seni Eestis vähe uuritud. Seega on tähtis edendada LGBTQI+ tervisevõrdsust ning võrdseid võimalusi tervishoiuvaldkonnas, uurides ja kaardistades hetkeolukorda, tugevdades LGBTQI+ inimeste positsiooni tervishoiuvaldkonnaga seotud aruteludes ning tegeledes aktiivselt huvikaitsega.

1.1. Süsteemne ebavõrdsus tervishoius

Süsteemne ebavõrdsus on kahjuks siiani osa Eesti tervishoiusüsteemist. **Täna seni on transsoolisus märgistatud tervisehäirena.** Eestis kasutatakse siiani 1992. aastal kasutusele võetud rahvusvahelise haiguste klassifikatsiooni 10. versiooni (RHK-10)², mille alusel on näiteks transidentiteet psüühikahäire. 2022. aastal jõustunud, kuid Eestis endiselt veel kasutusele võtmata uues 11. versioonis (RHK-11) kasutatakse aga uut diagnostilist kategooriat

¹ S. Arumetsa, E. Padar, [Minu tervis, minu õigused. Taskuteatmik LGBTQI+ inimestele](#). Mõttekoda Praxis, 2024; K. Rüütel jt, [Suicidality and Associated Factors Among Men Who Have Sex With Men in Estonia](#). Journal of Homosexuality, 2017.

² [RHK ehk rahvusvaheline haiguste klassifikatsioon](#). Tervise Arengu Instituut.

ja nähakse transsoolisust psüühikahäire asemel „seksuaaltervisega seotud seisundina“³. RHK-11 kasutuselevõtu aega ei ole Eestis seni kokku lepitud.

Transinimeste diskrimineerimine Eesti tervishoiusüsteemis on küll aja jooksul leevenenud, kuid eluks vajalike ja elukvaliteeti parandavate **transspetsiifiliste tervishoiuteenuste – hormoonasendusravi ja kirurgilised protseduurid – kasutamiseks on tänaseni vaja psühhiaatri ja arstliku komisjoni eriluba**. Erilosa saamine võtab aastaid. Positiivseks sammuks võib pidada varem tasulise arstliku komisjoni teenuse kaetust ravikindlustatud inimestele Tervisekassa poolt, kuid riiklik ravikindlustus ei kompenseeri siiski kõiki soo korrigeerimiseks vajalikke kulusid või teeb seda ainult osaliselt.⁴ Soolist üleminekut toetavate tervishoiuteenuste kasutamine ja juriidiliste sooandmete muutmine eeldab seejuures mitmete sammude läbimist, millest paljud on vastuolus inimõigustest lähtuvate põhimõtetega, nagu enesemääramisõigus, kehaline autonoomia, informeeritud nõusolek ja läbipaistvus.⁵ Nende põhimõtete riivamine on olnud teada aastaid, kuid probleemi pole tänaseni lahendatud.

Trans-tervishoiuteenuste kättesaadavuse puhul on takistusteks ka transinimestega tegelevate spetsialistide nappus, tervishoiutöötajate vähene teadlikkus, pikad ootejärjekorrad ning informatsiooni puudulikkus või raskesti mõistetavus.⁶ Lisaks on probleemiks teenuste osutamise korda reguleeriv 1999. aastal vastu võetud määrus, mille aegunud normid takistavad teenuste kättesaadavust ning mille tõttu ei vasta soo tunnustamise ja üleminekuga seotud tervishoiuteenuste osutamise praktika enam määruses kirjutatule.⁷

Eestis ei ole kaardistatud intersooliste inimeste olukorda tervishoius ega pöördumatute meditsiiniliste soo korrigeerimise protseduuride toimumist.⁸ Seetõttu puudub teave, kas või kui paljude intersooliste inimestega, sealhulgas imikute ja lastega, viiakse läbi pöördumatuid meditsiiniliselt ebavajalikke sugu „normaliseerivaid“ protseduure. Pole ka võimalik hinnata, kas protseduurid toimuvad informeeritud nõusolekuga või on näiteks imikute ja laste puhul peale sunnitud. Euroopa Parlament on soo normaliseerimise eesmärgil toimuvad protseduurid hukka mõistnud ja kutsunud üles need ära keelama⁹ ning Euroopa Inimõiguste

³ E. Allikvere, M.-L. Sepper, [Trans-tervishoiu põhitõed. Juhendmaterjal tervishoiutöötajale](#). Mõttekoda Praxis, 2024.

⁴ E. Padar, M.-L. Sepper, [LGBTQI võrdsus Eestis – barjäärid ja võimalused](#). Mõttekoda Praxis, 2022; [Ühisaruanne Eesti kolmanda üldise korralise ülevaatuse \(UPR\) jaoks](#). Eesti võrdse kohtlemise võrgustik, 2020.

⁵ E. Allikvere, M.-L. Sepper, [Trans-tervishoiu põhitõed. Juhendmaterjal tervishoiutöötajale](#). Mõttekoda Praxis, 2024.

⁶ A. Kuusik, [Läbipaistmatu süsteem ja hinnanguid andvad spetsialistid ehk Kuidas kohtleb riik trans-inimesi](#). Feministeerium, 2021; E. Padar, M.-L. Sepper, [LGBTQI võrdsus Eestis – barjäärid ja võimalused](#). Mõttekoda Praxis, 2022.

⁷ S. Arumetsa, E. Padar, [Minu tervis, minu õigused. Taskuteatmik LGBTQI+ inimestele](#). Mõttekoda Praxis, 2024; [Soolist üleminekut toetavad meditsiiniteenused ja juriidiline soo tunnustamine](#). Eesti LGBT Ühing, 2022.

⁸ [Ühisaruanne Eesti kolmanda üldise korralise ülevaatuse \(UPR\) jaoks](#). Eesti võrdse kohtlemise võrgustik, 2020; S. Arumetsa, [Sõnastik: intersooline inimene](#). Feministeerium.

⁹ [Euroopa Parlamendi 14. veebruari 2019. aasta resolutsioon intersooliste inimeste õiguste kohta \(2018/2878\(RSP\)\)](#). Euroopa Parlament, 2019.

Kohus on astunud 2022. aastal olulise sammu selle poole, et informeeritud nõusolekuta tehtud ja meditsiiniliselt ebavajalikke protseduure käsitletaks piinamisena¹⁰ – vaatamata sellele ei ole need Eestis siiani keelatud¹¹. Lisaks puudub tervishoiuteenuste osutajatel tegevusjuhend intersooliste lastega tegelemiseks.¹²

Konversiooniteraapia ehk mõjutamisvõte, mille eesmärk on muuta inimese seksuaalset või soolist identiteeti, ei ole Eestis siiani seadusega keelatud, kuigi Euroopa Parlament on selle praktika hukka mõistnud¹³ ning ÜRO sõltumatu ekspert on hinnanud seda piinamiseks ja andnud ülemaailmse soovitusel see praktika ära keelata¹⁴. Puuduvad tõendid, et Eesti tervishoiutöötajad või psühholoogid pakuksid konversiooniteraapiat, kuid LGBTQI+ inimeste kogemusel leidub Eestis usuühendusi ja alternatiivmeditsiini pakkujaid, kellel on valmisolek selleks olemas.¹⁵

Seksuaal- ja soovähemustesse kuuluvad inimesed jäävad piisava tähelepanuta ka vaimse tervise valdkonnas. Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti (FRA) 2023. aasta uuringu andmetel oli 20% kõigist küsimustikule vastanud Eestis elavatest LGBTIQ inimestest viimase aasta jooksul mõelnud sageli või pidevalt enesetapu sooritamisele.¹⁶ Ka varasem uuring on leidnud, et Eestis on meestega seksivate meeste seas muu elanikkonnaga võrreldes kõrgem depressiivsete sümptomite, enesetapumõtete ja -katsete esinemissagedus.¹⁷ See rõhutab vajadust töötada välja konkreetsed seksuaal- ja soovähemustega arvestavad sekkumised ning vaimse tervise teenused. Lisaks ei kaeta arstide, psühhiaatrite ja psühholoogide õppekavades näiteks selliseid teemasid nagu transsoolised inimesed, nende vajadused ning vaimne tervis.¹⁸ LGBTQI+ teemade varju jäämine tähendab, et vaimse tervise ekspertidel puuduvad piisavad teadmised, mida teha ja kuidas käituda või rääkida, kui seksuaal- või soovähemusse kuuluv inimene spetsiifilise murega nende poole pöördub. Psühholoogiline nõustamine võib olla aga näiteks paljude transinimeste jaoks äärmiselt vajalik oma soolise identiteedi avastamisel ja soolisel üleminekul, mistõttu peaksid vaimse tervise teenused moodustama osa laiemast transtervishoiust.¹⁹

¹⁰ D. Alaattinoğlu, [Intersex Interventions as Human Rights Violations: The European Court of Human Rights Sets Out Guiding Principles in M v France](#). Modern Law Review, 2023.

¹¹ S. Arumetsa, [Sõnastik: intersooline inimene](#). Feministeerium.

¹² [Ühisaruanne Eesti kolmanda üldise korralise ülevaatuse \(UPR\) jaoks](#). Eesti võrdse kohtlemise võrgustik, 2020.

¹³ [Euroopa Parlamendi 17. veebruari 2022. aasta resolutsioon inimõigusi ja demokraatiat maailmas ning Euroopa Liidu poliitikat selles valdkonnas käsitleva 2021. aasta aruande kohta](#). Euroopa Parlament, 2022.

¹⁴ [Report on conversion therapy](#). Independent Expert on sexual orientation and gender identity, 2020.

¹⁵ S. Arumetsa, E. Padar, [Minu tervis, minu õigused. Taskuteatmik LGBTQI+ inimestele](#). Mõttekoda Praxis, 2024.

¹⁶ Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet, [LGBTIQ at a crossroads: progress and challenges](#). Publications Office of the European Union, 2024.

¹⁷ K. Rüütel jt, [Suicidality and Associated Factors Among Men Who Have Sex With Men in Estonia](#). Journal of Homosexuality, 2017.

¹⁸ S. Arumetsa, [Arstikabinetis peab juhtroll olema trans inimesel](#). Eesti LGBT Ühing, 2022.

¹⁹ S. Arumetsa, E. Padar, [Minu tervis, minu õigused. Taskuteatmik LGBTQI+ inimestele](#). Mõttekoda Praxis, 2024.

Kui eeltoodu rõhutab Eesti tervishoiusüsteemis endiselt eksisteerivat süsteemset ebavõrdsust ja diskrimineerimist, siis **veredoonorlus on üks hea näide, mille puhul on stigmatiseerimine seksuaalse orientatsiooni alusel ning sellest tulenevad aegunud ja diskrimineerivad piirangud tänaseks ära kaotatud**. Kunagine alaline vereloovutuskeeld teise mehega seksuaalsuhtes olnud meestele kaotati ära 2018. aastal ning asendati 12 kuu pikkuse piiranguga, mis mõne aasta pärast, 2022. aastal, leevendati nelja kuu pikkuseks piiranguks. Alates 2024. aastast kaotati lisapiirang täielikult – homoseksuaalsed mehed saavad verd loovutada võrdsetel alustel heteroseksuaalsete doonoritega.²⁰ Doonori küsimustik ja valikukriteeriumid muudeti nii homo- kui heteroseksuaalsete suhete puhul ühesugusteks.

1.2. Diskrimineerimise kogemused

Lisaks süsteemsele ebavõrdsusele Eesti tervishoiusüsteemis kogevad LGBTQI+ inimesed tervishoius ebavõrdset kohtlemist. Eesti tervishoiuvaldkonnas leidub seksuaal- ja soovähemuste suhtes teadmatust, umbusku, hirmu ning halvustavat suhtumist.²¹ Ka sotsiaalne stigma ja häbimärgistamine võivad tervishoiuvaldkonda üle kanduda. LGBTQI+ inimesed võivad seega saada tervishoiutöötajate tõrjuva või diskrimineeriva suhtumise osaliseks. FRA 2023. aasta uuringu andmetel oli 8% kõigist küsimustikule vastanud Eestis elavatest LGBTIQ inimestest viimase aasta jooksul kogenud tervishoius diskrimineerimist.²² Sama uuringu kohaselt oli LGBTIQ vastajatest tervishoiuteenustele ligipääsul või nende kasutamisel kogenud 11% sobimatut uudishimu või kommentaare, 4% spetsiifiliste vajaduste eiramist ning 3% vajadust vahetada perearsti või teist spetsialisti nende negatiivse reaktsiooni tõttu. Seksuaal- ja soovähemustesse kuuluvate inimeste isiklikke negatiivseid kogemusi Eesti tervishoius on välja toodud mitmetes analüüsides.²³

Negatiivsed kogemused mõjutavad seda, kas, kui kiiresti ja kui tihti LGBTQI+ inimesed tervisealast abi otsivad. Suure negatiivse kogemuse riski tõttu võivad paljud LGBTQI+ inimesed vältida kokkupuuteid tervishoiutöötajatega, lükates abi otsimist edasi või jättes selle üldse tegemata.²⁴ Näiteks märkis hiljuti Eestis tehtud uuringus 28% kõigist küsitletud meestega seksivatest meestest, et nad ei julge oma seksuaalse orientatsiooni tõttu

²⁰ [Homoseksuaalsetel meestel pole enam vereloovutamisel lisapiiranguid](#). ERR, 2024.

²¹ E. Allikvere jt, [Mida peaksin teadma LGBTQI+ inimeste kohta? Juhendmaterjal tervishoiutöötajatele](#). Mõttekoda Praxis, 2024.

²² Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet, [LGBTIQ at a crossroads: progress and challenges](#). Publications Office of the European Union, 2024.

²³ K. Aavik jt, [LGBTQ inimeste igapäevane toimetulek ja strateegilised valikud Eesti ühiskonnas](#). Soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise voliniku kantselei, 2016; E. Padar, M.-L. Sepper, [LGBTQI võrdsus Eestis – barjäärid ja võimalused](#). Mõttekoda Praxis, 2022; S. Arumetsa, E. Padar, [Minu tervis, minu õigused. Taskuteatmik LGBTQI+ inimestele](#). Mõttekoda Praxis, 2024.

²⁴ S. Arumetsa, [Arstikabinetis peab juhtroll olema trans inimesel](#). Eesti LGBT Ühing, 2022; K. Aavik jt, [LGBTQ inimeste igapäevane toimetulek ja strateegilised valikud Eesti ühiskonnas](#). Soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise voliniku kantselei, 2016.

tervishoiuasutustesse pöörduda.²⁵ LGBTQI+ inimeste negatiivsetel kogemustel tervishoius on järelkult omakorda negatiivne tagajärg nende tervisele. Tervishoiutöötajate hoiakud ja suhtumine seksuaal- ja soovähemustesse mõjutavad ka patsiendi tervisesse puutuvate otsuste tegemist.²⁶

Lisalugemist:

- LGBTQI+ inimeste terviseriskide eripäradest, kogemustest, vajadustest ning õigustest tervishoius Praxise „Minu tervis, minu õigused“ taskuteatmikus LGBTQI+ inimestele ([PDF](#))
- LGBTQ inimeste kogemustest kokkupuutel tervishoiuasutuste ja -töötajatega ning nende enda hinnangutest oma tervisele uuringus „LGBTQ inimeste igapäevane toimetulek ja strateegilised valikud Eesti ühiskonnas“ ([püsilink](#))
- LGBTQI inimeste juurdepääsust tervishoiuteenustele, kogemustest ja õigustest tervishoius ning tervishoiutöötajate ettevalmistusest uuringus „LGBTQI võrdsus Eestis – barjäärid ja võimalused“ ([PDF](#))
- Tervishoiutöötajate ja -tudengite hoiakutest ja teadlikkusest seoses LGBTI inimestega Praxise uuringus ([PDF](#))
- Tähelepanu vajavatest teemadest tervishoius seoses LGBTQI+ inimestega Praxise ja Eesti LGBT Ühingu poliitikasoovitustes ([PDF](#))

²⁵ M. Kasianczuk jt, [MSM and Trans People in Estonia: Population Size, Internal Homophobia, Involvement in HIV Programs and Satisfaction with Them](#). Eesti HIV-positiivsete võrgustik, 2024.

²⁶ E. Allikvere jt, [Mida peaksin teadma LGBTQI+ inimeste kohta? Juhendmaterjal tervishoiutöötajatele](#). Mõttekoda Praxis, 2024.

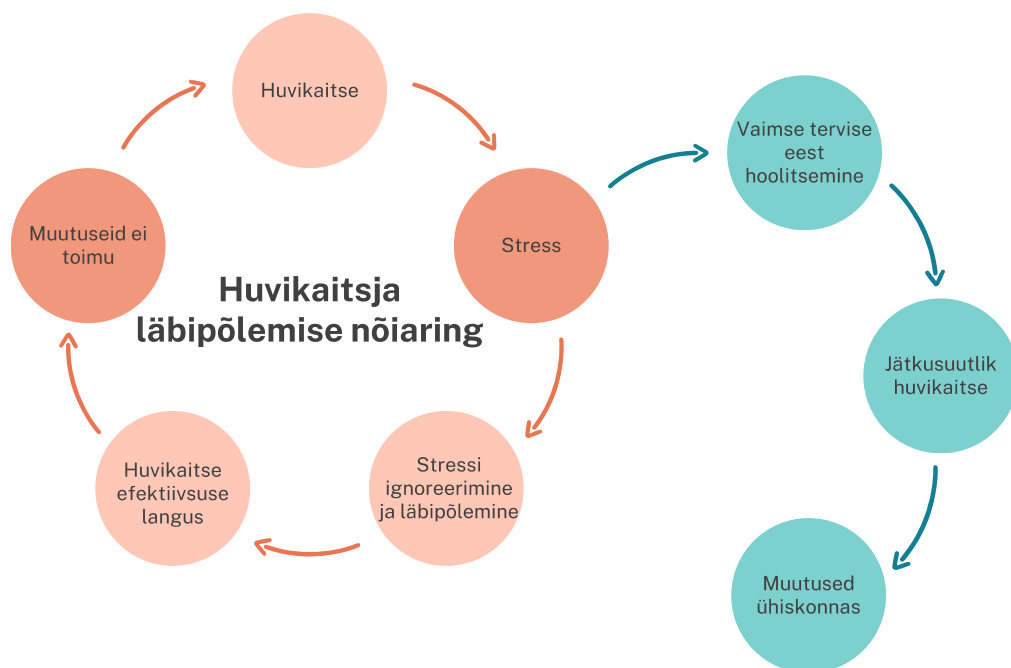
2. Huvikaitsja heaolu ja ohutuse tagamine

Lühiülevaade peatükist

- Vaimse tervise prioriseerimine ja puhkamine on eeldused selleks, et huvikaitsetöö oleks jätkusuutlik.
- Kuuluvustunne LGBTQI+ kogukonnas ja huvikaitsjate võrgustikes aitab vähendada stressi ja suurendada heaolu.

2.1. Läbipõlemine

Huvikaitse võib ühtaegu pakkuda rõõmu, aga samas olla ka kurnav. See võib olla vaimselt raske, kui pead oma töö käigus pidevalt kokku puutuma inimõiguste rikkumise, diskrimineerimise, vastupanu või ükskõiksusega.²⁷ Sellele võivad lisanduda vähemusstress ja mikroagressioonid, mida LGBTQI+ inimesed tihti kogevad.²⁸ Need tegurid võivad tekitada nõiaringi (vt Joonis 1). Kui oled oma võimete piiril ega võta aega, et enda eest hoolitseda, võib see põhjustada jõuvarude ammendumist, mis viib läbipõlemiseni. Läbipõlemine omakorda vähendab su võimekust jätkata oma tegevust, sest sellest ei ole võimalik paarinädalase puhkusega taastuda.²⁹

Joonis 1. Huvikaitsja läbipõlemise nõiaring (autorite koostatud)

²⁷ [Staying Resilient While Trying to Save the World \(Volume 2\): A Well-Being Workbook for Youth Activists](#). Amnesty International, 2021.

²⁸ S. Arumetsa, E. Padar, [Minu tervis, minu õigused. Taskuteatmik LGBTQI+ inimestele](#). Mõttekoda Praxis, 2024.

²⁹ Peasi, [Tööstress ja läbipõlemine](#).

Eksperdid on seisukohal, et **huvikaitsjate läbipõlemine on üks peamisi takistusi võrdsusliikumiste jätkusuutlikkusel**.³⁰ Huvikaitsjate läbipõlemise ja terviseprobleemide tagajärjel võib huvikaitsetöös tekkida killustumine, ressursside raiskamine või nii-öelda ratta uuesti leiutamine, mistõttu muutused poliitikas või ühiskonnas laiemalt seiskuvad.

2.2. Märtrikultuur

Tihti on huvikaitsjatel kõrgendatud vastutustunne maailma probleemide ees ning nad püüavad teha kõik endast oleneva, et neid probleeme lahendada.³¹ Võibolla oled tabanud end mõttelt: „Kui mina ei tee, siis kes teeb?“ ja jätkanud tööd, pööramata tähelepanu stressi ja läbipõlemise tunnustele. Võibolla oled väsinud, kuid tunned piinlikkust või süütunnet, sest teised huvikaitsjad sinu ümber näivad energiast pakatavad. Kõik see viitab mõtteviisile, mida huvikaitsjate läbipõlemist uurinud teadlane Paul Gorski on nimetanud märtrikultuuriks.³²

„Tundub, et paljusid vaevab vajadus end teiste ees tõestada – olgu siis lapsepõlvest pärinev ja aktivistina võimendunud vajadus või midagi muud. Selle tõttu võetakse endale liiga palju kohustusi, närveeritakse nende täitmise võimatuse pärast ja võidakse lõpetada aktivistide põrgu kõige madalamal ringil.“

Aktivist (“Kuidas hoida aktivisti tervist”, Feministeerium)

Märtrikultuur võib valitseda ka huvikaitseorganisatsiooni tasandil. Kuidas seda ära tunda?

- **Ületöötamist ja isikliku heaolu ohverdamist** peetakse loomulikuks pühendumuse osaks ja seda isegi oodatakse või tunnustatakse.
- **Läbipõlemisest ei räägita**: puuduvad avatud vestlused tööstressist, tööandja tuge või ressursse nende lahendamiseks ei ole.
- **Süü- ja kohusetunde ärakasutamine**: süütunnet kasutatakse motivatsioonina või halvemate töötingimuste või -tasuga leppimiseks.³³

³⁰ P. C. Gorski, C. Chen, ‘[Frayed All Over: the Causes and Consequences of Activist Burnout Among Social Justice Education Activists](#)’, Educational Studies, 2015, 51 (5): 385–405.

³¹ [Effective Activist Zine](#).

³² P. Gorski, [Relieving Burnout and the “Martyr Syndrome” Among Social Justice Education Activists: The Implications and Effects of Mindfulness](#). The Urban Review, 2015, 47(4), 696–716.

³³ P. Gorski jt, [“Nobody’s Paying Me to Cry”: The Causes of Activist Burnout in United States Animal Rights Activists](#). Social Movement Studies, 2018, 18(3), 364–380.

2.3. Kogukonna toetus

Kogukonna tugi mängib olulist rolli LGBTQI+ inimeste heaolus. Näiteks transinimeste kogemustel põhinevad uuringud näitavad, et transinimesed, kes tunnevad seotust transkogukonnaga, kogevad vähem hirmu ja ärevust ning tunnevad suuremat heaolu kui need transinimesed, kes ei ole transkogukonnaga seotud.³⁴

Kui tegeled üksinda huvikaitsega, võid tunda suuremat vastutust probleemide lahendamisel ja kogeda pettumust, sest nii on raskem märgata oma töö tulemusi. Kui aga osaled toetavas kogukonnas või huvikaitseorganisatsioonide võrgustikus, koged vastastikust hoolt ja abi, mis aitab vastutust jagada. Lisaks viibid koos inimestega, kelle heaks sa töötad ja näed oma töö tulemusi. See võib aidata säilitada motivatsiooni ja energiat edasiseks tegevuseks.

NÄIDE

InsideOUT Koaro on Uus-Meremaa organisatsioon, mis edendab LGBTQ+ noorte õigusi hariduse, huvikaitse ja kogukonnaloome kaudu. Organisatsioon on hoolikalt struktureeritud, et toetada selle töötajate ja vabatahtlike heaolu:

- Proaktiivsus: organisatsioon on teadlik suurest läbipõlemise riskist, mis kaasneb LGBTQ+ aktivismiga, eriti kui tegevused on seotud isiklike ja emotsionaalselt laetud teemadega.
- Mitmekesisus: organisatsioon väärtustab mitmekesisust ja kaasab oma tegevusse eri identiteetide, rahvuste ja kultuuride esindajaid. Mitmekülgne esindatus võimaldab inimestel end teiste kogemuste kaudu avastada, aktsepteerida ja enesekindlust arendada.
- Turvaline ruum: õhustik, kus kõik liikmed julgevad ausalt avaldada arvamust ja väljendada seda, kui neil on raske. Julgustatakse võtma aega maha või panustada vastavalt oma võimalustele.
- Vabatahtlike igakülgne toetus: oskuste arendamiseks pakutakse regulaarseid koolitusi ja võimalusi, mis on kohandatud vabatahtlike individuaalsetele vajadustele. Samuti hüvitatakse vabatahtlike väljaminekud, näiteks toit ja transport.
- Toetus enne ja pärast üritusi või projekte: organisatsioon korraldab vestlusringe ja pakub tagasisidet, mis aitab vabatahtlikel mõista oma töö mõju.³⁵

³⁴ A. Breslow jt, [Resilience and collective action: Exploring buffers against minority stress for transgender individuals](#). Psychology of Sexual Orientation and Gender Diversity, 2015, 2(3), 253–265.

³⁵ J. Sligo, [Creating a culture of care to support rainbow activists' well-being: an exemplar from Aotearoa/New Zealand](#). Journal of LGBT Youth, 2022, 20(3), 502–523.

Kokkuvõtteks – kuidas läbipõlemist vältida?

- Mõtle huvikaitsetööd tehes pikale perspektiivile. Kui tunned pidevat survet endast maksimumi anda, on kasulik tuletada endale meelde, et puhkus, abi küsimine ja enda eest hoolitsemine ainult tugevdab huvikaitsetööd. Lõppkokkuvõttes on parem, kui puhkad ja naased puhkuse järel või tegeled huvikaitsega vähemal määral, kui et põled läbi, oled pettunud ning eemaldud seetõttu huvikaitsest täielikult.
- Ära mõtle endast kui superinimesest, kes jõuab kõike! Kui tunned, et vajad muutust, on oluline astuda konkreetseid samme, nagu tööandjaga rääkimine, enda jaoks piiride seadmine, töökorralduse muutmine, puhkepauside võtmine või uute toetavate harjumuste lisamine oma päevakavasse. Tähtis on ka sotsiaalne tugi – lähedased, kolleegid ja vaimse tervise spetsialistid, nagu psühholoogid ja nõustajad, saavad sind toetada.
- Tugivõrgustik on oluline! Hoia teadlikult ühendust oma kogukonna ja teiste huvikaitsjatega. Kogukonnaga suhtlemine aitab sul näha oma töö väärtust, vajalikkust ja tulemusi ning on kasulik vaimsele heaolule.

Lisalugemist:

- Tööstressist ja läbipõlemisest noorte vaimse tervise portaalis Peaasi ([veebileht](#))
- Vähemusstressist ja selle maandamisest Praxise „Minu tervis, minu õigused“ taskuteatmikus LGBTQI+ inimestele ([PDF](#))

3. Huvikaitse plaanimine

Lühiülevaade peatükist

- Millest alustada huvikaitse plaanisel? Milliseid ettevalmistusi on vaja teha?
- Probleemipuu koondab põhiprobleemid, et analüüsida nende põhjuseid, tagajärgi ja tegureid, mis aitavad probleemidel püsida.
- Kelle suunal ja kellega koos teha huvikaitset?
- Kuidas luua huvikaitse strateegiat?

3.1. Millest alustada?

Huvikaitse on mõne ühiskonnagrupi huvide või õiguste eest seismine, mõjutades selleks kellegi hoiakuid, otsuseid või käitumist. Üldjuhul mõistetakse huvikaitset tegevustena, mis on suunatud avalikule sektorile (nt poliitikakujundajad) või avalikkusele. Samas ei pruugi nüüdisajal kõik huvikaitsjad oma tegevusi avalikkusele suunata, vaid eelistavadki töötada üksnes oma kogukonna sees. Kogukonnasuhete hoidmine, inimeste toetamine oma identiteedi leidmise teekonnal ja õiguste kaitsel ning turvaliste kooskäimiskohtade loomine on vajalikud tegevused, mis on avalikkusele suunatud huvikaitse eelduseks.

Seega on esimene samm **mõtestada enda jaoks, mis tüüpi tegevusi soovid teha**. Kui su soov on kutsuda esile muutust, mis ei ole vaid kogukonna võimuses, peaks esmalt **sõnastama probleemi, mis vajab lahendust**.

Probleemipüstituse leidmisel on abiks järgmised küsimused³⁶:

- Milliseid andmeid on probleemi kohta?
- Kuidas mõjutab probleem LGBTQI+ inimeste elu Eestis?
- Kuidas lahendada probleemi huvikaitse abil?

Eesmärke aitab seada probleemipuu koostamine. Probleemipuu on joonis või pilt, mis näitab, millised on keskse probleemi põhjused, tagajärjed ja tegurid, mis selle püsimisele kaasa aitavad.³⁷ Samuti käsitleb see probleemi mõju eri tasanditele, sh kuidas mõjutab probleem kõrvalejäetud kogukondi.

Probleemipuu näite leiad järgnevas tabelis.

³⁶ A. Carroll, [Make It Work: Six steps to effective LGBT human rights advocacy](#). ILGA Europe, 2010.

³⁷ A. Veselý, [Problem tree: A problem structuring heuristic](#). Central European Journal of Public Policy, 2008, 2(2), 60–81.

Tabel 1. Probleemipuu näide: Eestis on pikad ootejärjekorrad, et saada soolist üleminekut toetavaid tervishoiuteenuseid (SÜTT)

Maksubaasi vähemine, sest SÜTT vajavad kolivad välismaale või kaotavad töö	Pingelised suhted pere ja/või sõpradega	Kõrge enesevigastamise või enesetapu oht
Tervishoiukulude suurenemine ravimata või halvenenud tervises seisundi tõttu	Raskused töökoha leidmisel/hoidmisel või haridusteenuskonna jätkamisel	Stress ja hirm, mis hoiavad tervishoiutöötajate poole pöördumast; oht, et transinimesed otsivad abi või ostavad ravimeid mustalt turult, ohustades nii tervist
Suurem koormus vaimse tervise hädaabi teenuse pakkujatele	Transinimeste marginaliseerimine ja sotsiaalne isolatsioon	Füüsilise ja vaimse tervise halvenemine
↑	↑	↑
Süsteemne mõju	Ühiskondlik ja/või kogukondlik mõju	Mõju transinimeste (vaimsele) tervisele
Keskne probleem: Eestis on pikad ootejärjekorrad, et saada soolist üleminekut toetavaid tervishoiuteenuseid		
Tervishoiusüsteemist tulenevad põhjused	Ühiskondlikud põhjused	Indiviidi tasandi põhjused
↓	↓	↓
Transidentiteetide patologiseerimine	Transidentiteetide patologiseerimine	Tervishoiutöötajate madal teadlikkus SÜTT kohta ja/või ebasoodsad hoiakud transinimeste suhtes
SÜTT ei kuulu arstide väljaõppe juurde; vähe SÜTT-teadlikke tervishoiutöötajaid	Vähene teadlikkus ja/või negatiivsed hoiakud transinimeste suhtes	
Ressursside nappus	Puudub poliitiline tahe reformida soo tunnustamise ja/või SÜTT süsteemi	
	Õiguslikud tõkked, sh inimõigusi austava regulatsiooni puudumine	

3.2. Eesmärkide püstitamine

Huvikaitse eesmärgiks võib olla teatud otsuse või seaduse (muutmise) saavutamine või ärahoidmine. Näiteks võitlesid Eesti LGBTQI+ ühendused aastaid kõigepealt kooselu tunnustamise ja seejärel abieluvõrdsuse nimel. Mõlema puhul oli vaja muuta seadusi.

Eesmärgiks võib olla ka laiemalt inimeste käitumise ja hoiakute muutumise saavutamine. Eesti LGBT Ühing on koostöös teiste organisatsioonidega seisnud näiteks selle eest, et inimeste heaolu suurel määral mõjutavate spetsialistide, nagu tervishoiu- ja haridustöötajate hoiakud LGBTQI+ inimeste suhtes paraneksid. Soodsamad hoiakud aitavad kaasa sellele, et kogukonna heaolu tõuseks ja võimalused oleksid võrdsemad.

Hoiakute kujundamise kõrval võib olla huvikaitse eesmärgiks tugevdada teatud väärtusi, nagu demokraatia ja inimõiguste, sh vähemuste õiguste austamine. Huvikaitseorganisatsioonidele on tähtis ka see, et nende sihtrühmi puudutavates küsimustes eelneks otsuste tegemisele nende kaasamine arutellu, st et midagi ei otsustataks ilma nende arvamust küsimata.

Eesmärgi seadmisel võib lähtuda SMART-kriteeriumidest. Kui eesmärgid vastavad SMART-skeemile (ingl *Specific, Measureble, Achievable, Relevant, Timely*), siis on hiljem lihtsam hinnata, kui edukas on huvikaitsetöö olnud. SMART-kriteeriumid on järgmised:

- Spetsiifilisus ehk konkreetsus, st mis täpselt peaks juhtuma
- Mõõdetavus ehk kuidas teada, et muutus on sündinud või edu saavutatud
- Ajaliselt ohjatud ehk millal peaks muutus aset leidma
- Relevantsus ehk kas eesmärk on asjakohane sihtrühmale ja arvestab strateegilist üldeesmärki
- Täpsus ehk kas eesmärk on piisavalt kitsa fookusega, et see oleks saavutatav, arvestades ressursse ja poliitilist keskkonda

Lisalugemist:

- Käsiraamat „Hea huvikaitse: kuidas kaasata liitlasi ja mõjutada otsuseid?“ ([PDF](#))
- ILGA Europe huvikaitsejuhend „Make It Work: Six steps to effective LGBT human rights“ ([PDF](#))

3.3. Kellega koostöös ja kelle suunal huvikaitset teha?

Kui oled analüüsinud probleemi, millega soovid tegeleda, on järg sidusrühmade määratlemise käes. **Huvikaitse kontekstis on sidusrühmad inimesed või organisatsioonid, keda probleem mõjutab, huvitab või kellel on selle üle mõjuvõim.** Sidusrühmad võivad olla üksikisikud, inimeste grupid, organisatsioonid või ühendused. Sidusrühmade hulgas on omakorda

inimesed, kes kas toetavad sinu huvikaitse eesmärgi või on sinuga võrreldes erineval seisukohal. Samuti on inimesi, kel puudub selge seisukoht.

Toetajad on inimesed või ühendused, kes toetavad su huvikaitse eesmärgi. Toetajate hulgas võib olla ka neid, kes on ise otsustajad või kel on nende üle mõjuvõim. Toetajatest saab moodustada koalitsioone, et muutusi kiiremini esile kutsuda. Koalitsioonis võivad olla inimesed, organisatsioonid või ühendused, kes töötavad ühise eesmärgi nimel. Eestis on selliseks näiteks 2013. aastal loodud võrdse kohtlemise võrgustik, mis koondab vabaühendusi, kes seisavad oma sihtgrupi võrdsete õiguste eest.³⁸

Sidusrühmade hulgas võib olla inimesi ja ühendusi, kes on vastu sellele, mida tahad saavutada. Isegi kui neil puudub võim otsustajate üle, võivad nad siiski huvikaitseprotsessi mõjutada. Kindla seisukohata inimesed on need, kes ei toeta ega ole ka vastu su seisukohtadele või eesmärkidele.³⁹ Nad kas ei tea temast piisavalt, ei oma arvamust või omavad ebamääraseid seisukohti. Seetõttu on neid võimalik mõjutada ja ümber veenda.

Järgnev tabel aitab sul määrata kindlaks sidusrühmad ning paigutada nad kas toetajate, vastaste või seisukohata inimeste või ühenduste leeri. Pane tabelisse kirja vaid need, kes on huvikaitse probleemvaldkonnast kuidagi mõjutatud. Tabeli all on nimistu võimalikest sidusrühmadest, kelle hulgast valida.

Tabel 2. Sidusrühmade määratlus

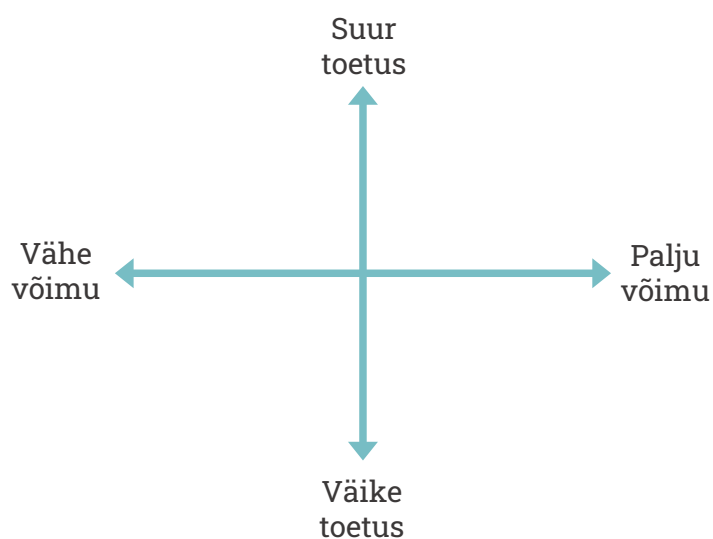
Toetajad	Vastased	Kindla seisukohata

■ Poliitikud (kohalikud, piirkondlikud, riiklikud) ■ Erakonnad ■ Fraktsioonid ■ Ministeeriumi ametnikud ■ Riiklikud võrdõigusasutused ja inimõiguste institutsioonid (nt võrdõigusvolinik, õiguskantsler) ■ Kogukondlikud organisatsioonid ■ Inimõiguste organisatsioonid (valitsusvälised)	■ Ametiliidud ■ Teadlased/ülikoolid ■ Eksperdid ja spetsialistid ■ Ettevõtted või ettevõtete juhid ■ Meedia ■ Usulised rühmad/institutsioonid ■ Arvamusliidrid ■ Rahvusvahelised LGBTQI+ katuseorganisatsioonid (nt ILGA Europe, IGLYO, TGEU)

³⁸ Vt täpsemalt: [Võrdse kohtlemise võrgustik](#).

³⁹ K. Raud, [Tugeva seisukohata inimesed: Kes nad on ja kuidas nendega LGBT teemadel rääkida](#). Eesti LGBT Ühing, 2022, 23.

Järgmine samm on analüüsida, kui suur on sidusrühmade mõjujõud, st kuivõrd saavad nad mõjutada probleemi lahenduskäiku. Sidusrühmade ja võimalike koostööpartnerite mõjuvõimu kaardistamiseks võib koostada nn mõjukaardi (ingl *power mapping*).⁴⁰ Mõjukaardil on tavaliselt kaks ristuvat telge, millest üks tähistab mõjuvõimu ja teine huvikaitse eesmärgi toetuse määra. Alloleval joonisel tähistab vertikaaltelg toetuse määra ja horisontaaltelg sidusrühma võimu probleemi mõjutada. Näiteks kui sidusrühm saab probleemi tugevalt mõjutada ja ühtlasi on suur ka selle toetus, paigutub see rühm joonise paremasse ülaossa. Proovi paigutada eelmises harjutuses kindlaks määratud sidusrühmad järgnevale joonisele.

Joonis 2. Sidusrühmade mõjukaart (autorite koostatud)

Nüüd kui sul on sidusrühmade mõjukaart, joonistub välja kolm peamist gruppi:

1. Sidusrühmad, kes asuvad ülemises parempoolses nurgas, on kõige suurema mõjuga liitlased. Need on sidusrühmad, kellega tuleb luua kontakt ja hoida ühendust.
2. Sidusrühmad, kes jäävad kaardi keskmisse ossa, on potentsiaalsed koostööpartnerid. Nendeni jõudmiseks võivad olla vajalikud erinevad algatused, et neist saaksid koostöö abil liitlased.
3. Sidusrühmad, kes on ülemises vasakpoolses nurgas, võivad olla kogukonnaorganisatsioonid ja inimesed, kes on tugevalt mõjutatud huvikaitse probleemist ning kes on seetõttu ka su suurimad toetajad.

Huvikaitse sidusrühmade hulgas on isikuid, kellel on vahetu võim otsuseid langetada ja poliitikat muuta, aga ka neid, kes võivad esimesi mõjutada. Viimased võivad olla otsustajate nõunikud, rahvusvaheliste organisatsioonide töötajad, ajakirjanikud jt. Võib juhtuda, et sul on

⁴⁰ J. Watson, [Tools and guides: Advocacy toolkit – A roots guide](#). Tearfund Learn, 2015.

vahetu ligipääs vaid teisele grupile. Sel juhul on targem suunata huvikaitsetegevus isikutele, kellel on juurdepääs otsustajatele.

3.4. Huvikaitse strateegia loomine

Huvikaitse strateegia on tööriist, mis aitab mõjutada otsusetegijaid sinu huvikaitse eesmärke ellu viima. Huvikaitse strateegia määrab, milliseid poliitikaid ja tavasid soovitakse muuta, kuidas need peaksid muutuma ning mida tehakse soovitud muutuste saavutamiseks. Tulemuslikuks huvikaitseks on vajalik plaan, mis aitab jõuda soovitud tulemusteni. Muidu võib juhtuda, et tegutsed sihita ning killustunud tegevus ei kanna vilja. Strateegia aitab märgata, kust alustasid, kui kaugele oled jõudnud ja millised eesmärgid on veel saavutamata.

Huvikaitse plaani koostamine ei nõua mitte ainult arusaamist sellest, mida, millal ja kuidas teha, vaid ka ettekujutust, kuidas muutused toimuvad ja millist rolli mängib selles sinu organisatsioon või kogukond.

Huvikaitse strateegia loomiseks on mitmeid viise. Siin tutvustatakse kahte lähenemist – muutuste juhtimise skeemi ja loogilist raammatricksit.

Muutuste juhtimise skeem kirjeldab positiivseid muutuseid, mida soovitakse saavutada. Selle abil

selgitatakse nägemust sellest, kuidas ja miks muutus toimub. Seejuures keskendutakse vajalikele sammudele ja tingimustele, mis on pikaajalise mõju saavutamise eelduseks.

Ükski huvikaitse strateegia ei ole lõplik. Huvikaitse strateegiat tuleb kohandada vastavalt väliskeskkonna muutustele, seisnengu muutused uutes võimalustes või takistustes.

Loogiline raammatricks seevastu jagab huvikaitse protsessi konkreetseteks mõõdetavateks osadeks. Kui muutuste teooria kirjeldab muutuste üldist protsessi, siis loogiline raammatricks keskendub edusammude jälgimise ja mõõtmise detailidele.

Kui alles alustad huvikatsega, siis on muutuste juhtimise skeem sobivam. See aitab mõelda läbi, milliseid muutusi taotled ja kuidas su tegevus viib muutuse saavutamiseni. Kui sul juba on selgem ettekujutus, mida plaanid huvikaitsel teha, võib kasutada raammatricksit. Maatriks aitab plaani konkreetseteks tegevusteks ja mõõdetavateks tulemusteks jagada.

Muutuste juhtimise skeem

Muutuste juhtimise skeem (ingl *theory of change*) aitab määratleda omavahel seotud tegevused, mis on vajalikud, et saavutada huvikaitse pikaajaline eesmärk ehk mõju. Lühidalt öeldes väljendab see seoseid kavandatud tegevuste ja loodetavate tulemuste vahel. Muutuste

juhtimisest rääkides kasutatakse kuut põhimõistet: sisend, tegevus, väljund, tulemus, mõju ja eeldused.⁴¹ Järgnevalt selgitatakse, mida need sõnad tähendavad.

- Sisend on huvikaitseks kasutatav ressurss, nagu raha, aeg, info, ekspertiis või teadmised, kogemused, kontaktid jms. Plaanimisel võid endalt küsida, millised sisendid on sul juba olemas ja millised tuleb alles leida.
- Tegevus on sammsammuline toiming, millega luuakse tooteid-teenuseid, publikatsioone, uuringuid, korraldatakse sündmusi vms.
- Väljund on tooted-teenused, sündmused, teabekandjad jms, mida luuakse sisendite abil tegevuste käigus. Väljundid on vajalikud soovitud tulemuste saavutamiseks.
- Tulemus on reaalses elus toimunud muutus, nagu teadmiste-oskuste paranemine, hoiakute edenemine, praktika või poliitika reformimine vms. Tulemus peab olema saavutatud huvikaitsetegevuse abil.
- Mõju on pika perspektiiviga suurem muutus, mida huvikaitse taotleb. Mõju on harva üksiku huvikaitse strateegia tulemus, samas panustab strateegia selle saavutamisse.
- Eeldused on tegurid või riskid, mis võivad huvikaitse edukust mõjutada. Näiteks võib võimule saada poliitiline partei, mis ei poolda huvikaitse eesmärke.

Loogiline raammatricks

Loogiline raammatricks arendab edasi seoseid, mida avab ka muutuste juhtimise skeem. Raammatricks on tavaliselt tabeli kujul ja näitab, kuidas huvikaitse strateegia komponendid üksteist toetavad. Matricks kasutab mõisteid, mis on juba tuttavad muutuste juhtimise skeemist (tegevused, väljundid, tulemused, mõju ja eeldused), kuid lisab veel kaks: indikaatorid ja hindamismeetodid.

Indikaator on näitaja, mis annab märku sellest, et muutused toimuvad tänu huvikaitsetööle. Neid muutusi saab mõõta hindamismeetodite abil. Indikaator on vahend mingi suuruse (ligikaudseks) mõõtmiseks.⁴² See on mõõdetav ja jälgitav näitaja, mis aitab huvikaitsetegevuse analüüsimisel hinnata, kas tegevusega saavutati soovitud tulemused.⁴³

Kui laiem huvikaitse eesmärk on suurendada poolehoidu transinimeste enesemääratlusõigusele, mis puudutab nende soolist identiteeti ja soolist üleminekut, siis üks võimalik indikaator on transinimeste enesemääratlusõigust toetava elanikkonna osakaal. Indikaatorist lähtuvalt saad seada sihttaseme, mida soovid oma tööga saavutada. Näiteks: viie aasta pärast toetab transinimeste enesemääratlusõigust 60% elanikkonnast. Hindamismeetod on selle indikaatori puhul elanikkonna küsitlusuuring.

⁴¹ J. Watson, [Tools and guides: Advocacy toolkit – A roots guide](#). Tearfund Learn, 2015.

⁴² [Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2018](#). Eesti Keele Sihtasutus, 2018.

⁴³ A. Carroll, [Make It Work: Six steps to effective LGBT human rights advocacy](#). ILGA Europe, 2010.

Järgnev tabel näitlikustab loogilist raammatritsit. Tabel aitab seada huvikaitse üld- ja kitsamad eesmärgid ning määrata, kuidas hinnatakse eesmärkide saavutamist. Ühtlasi on tabelis kirjas plaanitavad väljundid ja tegevused ning eeldused ja riskid, mis strateegia teostamist mõjutavad.

Tabel 3. Loogiline raammatrits (kirjanduse põhjal, autorite koostatud)

	Kirjeldus	Indikaatorid	Hindamine	Eeldused ja riskid
Mõju (üldeesmärk)	Pika perspektiiviga eesmärk, mida huvikaitsega saavutada tahad; selle saavutamine ei pruugi sõltuda vaid sinu tööst	Kvantitatiivsed või kvalitatiivsed näitajad, mille abil saab mõõta liikumist üld-eesmärgi poole	Uuringud, statistika, ajakirjanduslik sisu	Väljaspool sinu mõjuala olevad tegurid ja tingimused, mis mõjutavad üldeesmärgi saavutamist
Tulemused (kitsam eesmärk)	Eesmärk, mida soovitakse saavutada tegevuse või projekti tulemusena; tulemused on üldeesmärgi saavutamise eeldus	Nt toimunud on kohtumised X arvuga siht-rühmast ja neist X% teadlikum huvikaitsealasest teemast	Millistest allikatest saab teavet tulemuste saavutamise kohta? Nt projekti aruandlus, uuringud jms	Välised tegurid, mis on eesmärkide saavutamiseks vajalikud. Milliste riskidega tuleb arvestada? Nt sihtgrupi toetus
Väljundid	Käegakatsutavad sündmused, kirjatööd või teenused, mis viivad eesmärkide saavutamiseni	Loenda väljundid, nt X arv seisukohti koostatud osaledes seadusloome kaasamisprotsessis	Millistest allikatest saab teavet väljundite valmimise kohta? Nt sündmuse osalejate nimekiri	Millised välised tegurid peavad olema täidetud, et plaanitud väljundid valmiks? Nt koostööpartnerite huvi panustada vms
Tegevused	Nimekiri sammudest, mis viivad väljundite valmimiseni	Nt vahetulemust iseloomustav kvantitatiivne näitaja, nagu kokku lepitud X arv kohtumist riigikogu liikmetega	Andmed leiduvad tegevuskavas, projektitaotluses vms	Millised välised tingimused peavad olema täidetud planeeritud tegevuste elluviimiseks?

4. Huvikaitse tegevused

Lühiülevaade peatükist

- Huvikaitse on kellegi õiguste eest seismine, mõjutades selleks oluliste inimeste käitumist.
- Huvikaitset on võimalik ellu viia mitut moodi. Tegevusi võib suunata
 - avalikule sektorile, näiteks kohtudes poliitikutega;
 - meediale, näiteks kirjutades artikleid;
 - avalikkusele, näiteks korraldades meelevaieldusi.

4.1. Huvikaitse definitsioonid

Huvikaitse on valitud ühiskonnagrupi huvide või õiguste eest seismine, mõjutades selleks kellegi hoiakuid, otsuseid või käitumist.⁴⁴ Huvikaitse mõiste asemel oli varem kasutusel lobitöö mõiste, mis tuleneb ingliskeelsest sõnast *lobby* ehk fuajee – viidates praktikale, kus viibitakse tihti ametiasutuste fuajeedes, et minna ametnike või poliitikutega kohtuma.⁴⁵

Läbipaistva huvikaitse heas tavas on **huvikaitse ehk lobitöö määratletud kui kellegi ühiste huvide koondamine, õiguste ja vabaduste eest seismine ning selle nimel avaliku võimu, äri sektori või avalikkuse mõjutamine**. Lobitöö „võib seisneda nii konkreetse õigusloomelise eesmärgi nimel tegutsemises kui ka lihtsalt ametiisikuga suhtlemises“.⁴⁶ Kui lobitöö mõistel on negatiivne varjund, on oluline, et seda tehtaks võimalikult läbipaistvalt.

Mõiste „huvikaitse“ on üsna paindlik ja seda kasutatakse erinevates tähendustes olenevalt organisatsiooni eesmärkidest. Huvikaitsel on väga palju tüüpe ja mudeleid ning eri asutused võivad huvikaitset teha ja mõtestada erinevalt.⁴⁷

Üldjuhul mõistetakse huvikaitset tegevustena, mis on suunatud avalikule sektorile või avalikkusele, näiteks on sihtgrupiks poliitikakujundajad. Samas ei pruugi nüüdisajal kõik huvikaitseorganisatsioonid oma tegevusi avalikkusele suunata, vaid eelistavadki töötada üksnes kogukonna sees. Ka need tegevused on siiski olulised, kuna suhete loomine ja tugevdamine kogukonnas, inimeste toetamine oma õiguste teadmises, turvaliste kooskäimiskohtade loomine ning kogukonnaliikmete toetamine oma identiteedi mõistmisel on olulised tegevused, mis on väljapoole suunatud huvikaitsetöö tegemise eeldus.

⁴⁴ M. Olesk, M. Käger, [Lobitöö ehk huvikaitse – kuidas hinnata selle kvaliteeti ja mõju?](#) Balti Uuringute Instituut, 2022.

⁴⁵ A. Carroll, [Make It Work: Six steps to effective LGBT human rights advocacy](#). ILGA Europe, 2010.

⁴⁶ [Läbipaistva huvikaitse hea tava](#). Hea Kodanik.

⁴⁷ A. Carroll, [Make It Work: Six steps to effective LGBT human rights advocacy](#). ILGA Europe, 2010.

Kogukonna koondamine oma organisatsiooni ümber annab juurde mõjusust ja aitab vajadusel kogukonda mobiliseerida, kuid võimaldab ka ressursside vähesusel või puudumisel tööd efektiivsemalt teha. Näiteks suuremaid üritusi on lihtsam korraldada vabatahtlike abiga ning see loob ja tugevdab omakorda kogukonda. Üritused, mis on suunatud kogukonna harimisele, aitavad selle liikmetel paremini enda eest seista jne.

„Transõiguste huvikaitse esimesed sammud tehti Eestis juba 1990ndatel. Kuigi transinimeste ja kogukonna nähtavus jäi ühiskonnas veel pikaks ajaks madalaks, hakati pidama erinevaid arutelusid soolisest mitmekesisusest. Aktiivsema ja strateegilisema huvikaitsega alustas aga Eesti LGBT Ühing 2014. aastal. Kuigi ühingu tiimis olid toona ainult paiksoolised inimesed, võeti vastu strateegiline otsus, et lisaks transinimestele tugiteenuse pakkumisele on vaja alustada tööd riigi tasandi otsustajatega, et muuta soolise ülemineku diskrimineerivat protsessi. Ning lisaks, kuna sel ajal ei olnud transkogukond ise veel valmis soolise mitmekesisuse teemat avalikkuses tõstatama, siis oli ühing valmis avama ja kaitsma transõiguste teemasid ise.“

Eesti LGBT Ühing

4.2. Huvikaitse võtteid

Kui probleem on tuvastatud ning huvikaitse sõnumid ja sihtgrupp kirjeldatud, on aeg valida sobiv tegutsemisviis ühiskonna mõjutamiseks. Siin peatükis on huvikaitse tegevused jagatud kolme gruppi. Nendeks on tegevused, millega mõjutatakse

- avalikku sektorit,
- meediat,
- laiemat avalikkust.

Tegevused avaliku sektori ehk poliitikute, poliitikakujundajate ja kohaliku omavalitsuse suunal on vajalikud siis, kui on soov mõjutada näiteks mõne õigusakti kujunemist. Tegevused meedia suunal mõjutavad seda, millest ja kuidas avalikkuses räägitakse, ning ühiskondlikke hoiakuid laiemalt. Otsene töö avalikkusega seisneb tegevustes, mis pole suunatud formaalsele institutsioonile, nagu ministeerium või ajaleht, vaid kaasab n-ö inimesi tänavalt ja püüab nendeni jõuda. Nendest kolmest suunast võib mõelda kui kanalitest oma eesmärkide täitmise nimel. Strateegiliselt on parim tegutseda nii, et need kolm suunda on omavahel põimunud. Oluline on olla järjepidev, valmis koostööks ja kohanemiseks.

Kui eelmised peatükid aitasid läbi mõelda huvikaitse plaanimise, siis siin on (mitte ammendav) valik konkreetseid võtteid, millega oma sõnumit eri sihtgruppideni viia.

Töö avaliku sektoriga

Huvikaitsetegevused avalikus sektoris hõlmavad kohalikke omavalitsusi, vabariigi valitsust, riigikogu, poliitikuid, poliitikakujundajaid jt, kui on **soov mõjutada mingi konkreetse teenuse pakkumist oma linnas või vallas, kaasa rääkida eelnõu, arengukava vm ettevalmistamisel või survestada erakondi oma huvikaitse teemaga tegelema.**

Seejuures võib valida, kas püüda mõjutada poliitikuid ja erakondi, kelle käes on poliitiline võim, või suunata oma sõnum hoopis poliitikakujundajatele (ametnikele), kes poliitilisi otsuseid ellu viivad, st koostavad eelnõusid ja plaanivad praktilisi samme poliitika rakendamiseks. Kuna ministrite vahetumisel jääb vastava ministeeriumi ametnikkond ikka samaks, võivad nemad olla isegi pikema perspektiiviga sihtgrupp.

Hea on end kohtumisteks ette valmistada juba siis, kui need veel ukse ees ei ole, kuna vahel võib mõni eelnõu kiirelt poliitikute huviorbiiti jõuda ning siis on oluline kohe reageerida ja soodsat ajaakent oma huvide eest seismiseks ära kasutada.

Kohtumised poliitikute ja ametnikega

Kõige otsesem viis poliitikakujundamises kaasa rääkida on luua ja hoida sidemeid poliitikakujundajatega, kes eelnõusid või arengukavasid välja töötavad ning huvirühmi konsulteerimisringidesse kutsuvad.

Eelnõu väljatöötamise protsessi on kaasamine sisse kirjutatud (iseasi kui aktiivselt seda tehakse), laua taha kutsumiseks tuleb aga aktiivselt poliitikakujundajatega suhteid hoida. Oluline on olla ministeeriumide nimistutes, kus on vabaühenduste kontaktid, keda töörühmadesse kutsutakse. Samuti saavad huvikaitseorganisatsioonid

Eestis vastutab otseselt LGBTQI+ teemade eest võrdsuspoliitika osakond majandus- ja kommunikatsiooniministeeriumis ning vaimse tervise teemade eest vaimse tervise osakond sotsiaalministeeriumis. Samas võib vastutajate ringi näha ka laiemalt, kuna LGBTQI+ inimesi puudutav on üht- või teistpidi seotud eri valdkondade ja asutustega, nagu näiteks sotsiaalministeeriumi tervisevaldkond, sise-ministeerium, Tervisekassa, kultuurivaldkond, KOV-id jne.

ministeeriumide ja kohalike omavalitsustega koostööd teha eri viisidel, näiteks osaledes riigihangetes, toetuse andmiseks korraldatavates taotlusvoorudes või strateegilise partnerluse kaudu. Võimalik on ka ise algetada eelnõusid või teha ettepanekuid seadusemuudatusteks.

NÄIDE

Erinevad huvikaitse eesmärgid nõuavad vahel poliitikakujundajatega erinevaid võtteid. Näiteks oli 2014. aasta kooseluseaduse vastuvõtmise protsessis vaja teha aktiivsemat tööd riigikogu saadikutega ja vähem ministeeriumide poliitikakujundajatega (kuna eelnõu algatasid riigikogu saadikud, siis ei läbinud eelnõu tavapärasest protsessi, mis tavaliselt hõlmab poliitilist kokkulepet koalitsioonis ja rakenduslikul tasandil väljatöötamiskavatsuse koostamist ning sihtgruppide kaasamist).

„Peamiselt sõltus kooseluseaduse edu toetajate leidmisest parlamendierakondade seas. Keskendusime kõigi erakondade sees toetavate poliitikute tuvastamisele ja nende positsiooni tugevdamisele.

Ühing ja aktiivsed liitlased korraldasid hulga kahe- ja mitmepoolseid kohtumisi lisaks selliste riigikogu liikmetega, kellel polnud kooseluseaduse teemal tugevat seisukohta, et selgitada neile seaduse sisu ja vajadust. Eesmärk oli hajutada võimalikke väärarusaamu ja pakkuda täpset teavet. Andsime ülevaateid rahvusvahelistest kogemustest, uuringutest ja näidetest riikidest, kus sarnased seadused olid juba vastu võetud. See aitas hajutada nende kahtlusi ja näidata, et kooseluseadus ei põhjusta ühiskondlikke kriise, vaid toetab võrdsust.

Poliitikud, kes olid valmis seadust avalikult toetama, said ühingult tuge, sealhulgas infomaterjale ja jutupunkte. Näiteks töötasime välja argumentide kogumi, mis aitaksid neil olla valmis kriitiliste küsimuste jaoks ning hajutada müüte. Ühing kogus ja jagas sõnavõtjatega LGBTQ+ kogukonna perede lugusid, mis näitasid, kuidas seaduse puudumine kahjustab reaalseid inimesi. Need lood aitasid riigikogu saadikutel mõista seaduse praktilist mõju.

Seaduse vastuvõtmist riigikogus oleks tol ajal kiirendanud peresisese lapsendamisõiguse sätestest loobumine. Ühing aga pidas vajalikuks, et lapsendamisõigus seadusesse jääks, kuna ilma selleta oleks seadusel minimaalne praktiline väärtus. Seda seisukohta toetas partnerina Lastekaitse Liit, tänu millele jäi lapsendamisõigus seaduse lõppversiooni.“

Eesti LGBT Ühing

Kui kohtumine on juba kokku lepitud, on abi üldistest suhtlemissoovitustest läbirääkimistel ja heast ettevalmistusest. Mõttele eelnevalt läbi oma argumentide sõnastus ning vastused ka võimalikele vastuargumentidele. Tugine faktidele ja teaduspõhistele allikatele. Ole viisakas: kuula teist osapoolt, alusta ühisosadest, väljenda avatust konstruktiivseks koostööks. Oluline

on, et läheksid kohtumisele ka selge arusaamaga, mis kokkulepete või lubadusteni seal jõuda soovid ning kuidas näed edasist koostööd. Ole valmis kompromissideks.⁴⁸

Seaduseelnõu töörühmas osalemine või konsulteerimine

Kui riigikogu või mõni ministeerium asub ette valmistama uut seaduseelnõu või muud suure ühiskondliku mõjuga otsust, on neil kohustus kaasata puudutatud huvirühmi õigusakti väljatöötamisse. Milliste huvirühmadega täpselt konsulteerida, otsustatakse õigusakti ette valmistavates etappides, ning kaasamise protsessis järgitakse kaasamise head tava.⁴⁹ Huvirühmad võivad koosneda füüsilistest isikutest, kuid huvirühm võib olla ka juriidiline isik või mitteformaalne ühendus, keda antud otsus puudutab. Eesti LGBTQI+ huvirühmi on riigiga läbirääkimistel esindanud näiteks Eesti LGBT Ühing.

Seaduseelnõu ja sellele eelnev väljatöötamiskavatsus, mis selgitab eelnõu vajalikkust, läbivad ministeeriumide ja erinevaid huvirühmi koondavate organisatsioonide seas kooskõlastusringi. Näiteks mootorsõidukimaksu väljatöötamiskavatsusele andsid teiste seas kommentaarid Autoettevõtete Liit, Land Roveri Klubi, Tööandjate Keskliit, Linnade ja Valdade Liit, Puuetega Inimeste Koda. Vastutaval ministeeriumil ei ole kohustust antud arvamuste põhjal eelnõud muuta, kuid on kohustus arvamusi koguda läbipaistvalt ning anda tagasisidet, milliseid kommentaare võeti arvesse ja milliseid mitte. Õigusaktide kooskõlastamine, valitsusele ja riigikogule esitamine ning nende avalik konsultatsioon käib Eestis läbi Eelnõude Infosüsteemi, kus on võimalik jälgida eelnõude menetlemist ja leida dokumente, osaleda avalikel konsultatsioonidel; seal on ka üksikisikutel võimalik esitada kooskõlastamisel oleva dokumendi kohta kommentaar.⁵⁰

Kui soovid, et sinu huvikaitseorganisatsioon kaasataks ametlikku õigusakti kooskõlastusringi, on oluline teha järjepidavalt tööd ka väljaspool konkreetse eelnõu ettevalmistust, et paista riigile usaldusväärne koostööpartner ning olla seoses oma huvigrupiga n-ö radaril (vt ka näost-näku kohtumised poliitikute ja ametnikega).

Positsioonipaberid ja lühiülevaated

Positsioonipaber on näiteks valitsusele adresseeritud kiri, kus organisatsioon sõnastab oma seisukoha teatud küsimuses ning põhjendab seda allikatele toetudes. See on ametlik dokument, mis väljendab organisatsiooni (või nende ühenduse) ametlikku seisukohta.

Positsioonipaberi põhilised osad on ühe-kahelauseline peamine seisukoht või soovitus; seda selgitav taust, mis juhtum või olukord positsioonipaberi saatmist ajendas, samuti viited

⁴⁸ A. Carroll, [Make It Work: Six steps to effective LGBT human rights advocacy](#). ILGA Europe, 2010.

⁴⁹ [Kaasamise hea tava](#). Riigikantselei.

⁵⁰ [Eelnõude Infosüsteem \(EIS\)](#).

seadustele, rahvusvahelistele lepingutele, poliitilistele suundadele jms, mis seisukohta või soovitusi toetavad; nii kvantitatiivsed andmed kui ka juhtumiuuringud või inimeste isiklikud lood, mis seisukohta toetavad. Neile järgneb loogiline selgitus selle kohta, kuidas tõendid soovituseni viivad, samuti vastused võimalikele küsimustele või vastuväidetele. Organisatsiooni esitatud soovitusel peaksid olema konkreetset ja realistlikud tegevused, mida otsustaja saab teha. Kuna positsioonipaber on ametlik dokument, peab see sisaldama ka organisatsiooni nime, kontaktandmeid, logo ja teiste allkirjastajate nimesid.⁵¹

Strateegiline hagelemine

Strateegiline hagelemine on mõtestatud ja eesmärgipärane kohtuskäimine, et saavutada muutust kohtulahendite abil. Sageli ei ole võimalik kiiresti muuta seaduseid, mis on ebavõrdsuse või marginaliseeriva praktika aluspõhjuseks – siis tuleb appi strateegiline hagelemine. Hagelemiseks on vaja elulist juhtumit ja inimest, kes tunneb, et ta on kogunud ebaõiglust või oma õiguste rikkumist. Kohtu poole pöördumisele võib mõelda eriti siis, kui juhtum peegeldab laiemat nähtust, mida tahad muuta või kaotada: näiteks puutud kokku transinimesega, kes on pidanud ootama juurdepääsu soolist üleminekut toetavale tervishoiuteenusele üle aasta. Kui juhtum peegeldab laiemat probleemi, mida seni ei ole õnnestunud muude vahenditega lahendada, siis võib mõelda sellele, et juhtumist saaks kohtukaasus.

Mis teeb kohtusse pöördumise strateegiliseks? Mitte igasugune inimeste aitamine nende tsiviil-, kriminaal- või haldusajades pole strateegiline hagelemine. Strateegiliseks teevad hagelemise seatud eesmärgid, millest lähtuvalt valitakse juhtumid, mille kaudu tahetakse mõjutada seaduste ja nende elluviimise kvaliteeti.

Strateegilise hagelemise puhul peaks tingimata kaasama juriste ja/või praktiseerivaid advokaate, et hinnata, milline on hagelemise õnnestumise tõenäosus ja millised on sellega seotud riskid. Näiteks võib kaotuse korral tekkida riigikohtus uus lahend, mis hakkab alamaste astmete kohtute otsuseid oodatule vastupidises suunas mõjutama, st kasu asemel tekib hoopis kahju. Samuti võivad kaotuse korral olla su kulud suuremad, kui kohus otsustab, et teise poole kulud on sinu kanda.

⁵¹ A. Carroll, [Make It Work: Six steps to effective LGBT human rights advocacy](#). ILGA Europe, 2010.

Töö meediaga

Et sinu huvikaitse teema vastu tuntaks huvi ning et selle kohta teataks fakte, mitte müüte, tuleb teemat aktiivselt kommunikeerida. Suur saavutus on seda teha nii, et suunad proaktiivselt avalikku debatti, mitte ainult ei vasta sissetulevatele päringutele. Töö meediaga tähendab koostööd tele-, trüki- ja raadiokanalitega, kus sihtgrupiks on laiem avalikkus. Teisalt tähendab see koostöösuhete loomist ajakirjanike ja toimetajatega, et nad sinu huvikaitseteemaga kursis oleksid ning et sul oleks oma kajastusideedega nende poole lihtne pöörduda.

Kommunikatsiooni oluline **eesmärk on tagada, et trükist, telest ja raadiost kostaks sinu huvikaitseteema kohta faktipõhist infot ning sinu huvisid toetavaid argumente**. Oma looga näiteks Delfi avalehele või „Terevisiooni“ jõuda on suur saavutus, kuid pikema perspektiiviga eesmärk on mõjutada seda, mil moel sinu teemal meedias räägitakse.

Pressiteade

Pressiteade on kõige tavapärasem formaat, kuidas asutused oma tegevustest teada annavad. Huvikaitsega on tegu sel juhul, kui pressiteate avaldamise eesmärk on kedagi mõjutada oma huvides käituma, näiteks poliitikuid mõnda eelnõud toetama või kutsuda avalikkust mõnele huvikaitseüritusele.

Pressiteade on enamasti kuni üheleheküljeline ülevaatlik tekst, kus on antud keskne teave (vt nt „Baltic Pride toimub 6.–11. juunini Tallinnas“⁵²) ning lisateabe allikad. Peale selle võib teade sisaldada mõne asjaosalise tsitaati või põhjendust, miks üritusele tulla, võimalusel ka paar rida konteksti ürituse laiema tausta kohta ning organisatsiooni esindaja kontaktid lisapäringute jaoks. Pressiteade võib väljendada ka organisatsiooni seisukohta mõnes esile kerkinud küsimuses, näiteks kui on rikutud vastava huvirühma liikme inimõiguseid (vt nt „Minister Signe Riisalo ja Eesti LGBT Ühing mõistavad teravalt hukka pühapäeval toime pandud vaenukuriteo“⁵³).

Pressiteade saadetakse meediaväljaannetele ametlikult vormistatud kujul. Teksti puhul on oluline, et see oleks kirjutatud selges keeles ja lühidalt, annaks edasi olulisimad faktid ja organisatsiooni sõnumi või seisukoha ning et see viitaks lisainfo allikatele, kui neid on.

⁵² [Baltic Pride toimub 6.–11. juunini Tallinnas](#). Eesti LGBT Ühing, 2023.

⁵³ [Minister Signe Riisalo ja Eesti LGBT Ühing mõistavad teravalt hukka pühapäeval toime pandud vaenukuriteo](#). Eesti LGBT Ühing, 2023.

Artikli avaldamine

Artiklite avaldamine nii laiatarbelehtedes kui ka nišiväljannetes annab võimaluse oma huvikaitse seisukoht lahti sõnastada ja seda argumenteerida. On olemas erinevaid formaate – näiteks päevalehtede arvamusküljed, kus avaldatakse kindla seisukohaga sõnavõtte, mis võiksid siiski jääda faktipõhiseks, või nišimates (veebi)ajakirjades avaldatud artiklid (nagu kultuurileht Sirp või feministlik kogukonna portaali Feministeerium), kus on tavaliselt ruumi põhjalikuma uurimistöö esitlemiseks.

Kui ühel artiklil õnnestub algatada arutelu, siis sellest järgmine samm on regulaarne artiklite avaldamine, et sinu huvikaitse teemal oleks järjepidevat kõlapinda. Selleks on oluline luua kontakte ajalehetoimetajatega, kes kas toetavad sinu teemat või vähemalt ei seisa vastu selle kohta artiklite avaldamisele. Samuti on hea luua ja täiendada võimalikult mitmekesise taustaga autorite ringi, kes neid artikleid kirjutavad, et sinu teemast ei jääks mulje kui üksikute inimeste huvist.

NÄIDE

Eesti Seksuaaltervise Liit avaldab regulaarselt artikleid seksiga seotud müütidest, seksuaaltervisest ja -haridusest ning seda eri sihtgruppidele mõeldud väljaannetes, nagu Õhtuleht või Pere ja Kodu. Meediakajastusi dokumenteerib liit ka oma kodulehel.⁵⁴

Intervjuude andmine

Intervjuu on vestlus organisatsiooni esindaja ja ajakirjaniku vahel, kus usutletaval on võimalik selgitada seisukohti, mida tema organisatsioon esindab. Kuigi mõnikord tehakse ka intervjuud kirjalikus vormis, erineb see formaat artikli kirjutamisest põhiliselt selle poolest, et vestlus on kõnekeelsem. Seejuures tuleb intervjuu professionaalselt läbi viia, st oma argumente selgelt ja veenvalt esitada. Intervjuu formaat võib olla mõnikord pehmem kui allikatega põhistatud artikkel, eriti kui intervjuu antakse teles või raadios. Ka intervjuueeritava isik võib olla kesksel kohal kui artikli autori oma.

Intervjuud võib anda reaktsioonina seoses mõne juhtumi, sündmuse, tähtpäevaga vms. Sel juhul pöördub ajakirjanik intervjuueeritava poole ise, kui organisatsiooni huvikaitse teema on ühiskonnas kõrgendatud tähelepanu alla sattunud.⁵⁵ Reaktiivse intervjuu andmisel võib ajakirjanik jätta väga vähe aega pöördumisele vastata või soovida kohe telefonis vastaval teemal sõnavõttu. Selleks on hea, kui huvikaitseorganisatsioonil on oma teemade kohta läbi mõeldud (ja kirja pandud) jutupunktid, mille põhjal ajakirjanikule vastata.

⁵⁴ [ESTL meedias](#). Eesti Seksuaaltervise Liit.

⁵⁵ A. Carroll, [Make It Work: Six steps to effective LGBT human rights advocacy](#). ILGA Europe, 2010.

Intervjuud võib anda ka proaktiivselt, pakkudes ise selle kajastuse ajakirjanikule välja.⁵⁶ Sel juhul tuleb oma ettepanek põhjalikult läbi mõelda: miks see väljaanne just sinu teema kajastamisest huvitatud peaks olema? Kui sinu organisatsioon korraldab mõnda üritust, on see hea ankur. Teine võimalus intervjuud välja pakkuda on näiteks mõni sümboolne kuupäev või iga-aastane tähtpäev. Näiteks rahvusvaheline homo-, bi- ja transvaenu vastane päev IDAHOT toimub iga aasta 17. mail ning ülemaailmne vaimse tervise päev on 10. oktoobril. Iga-aastaste tähtpäevade kajastustele otsitakse igal aastal uut sisu, nii et võid kasutada võimalust ajakirjanikule idee välja pakkuda.

Suulisi intervjuusid andes on oluline, et sinu organisatsiooni põhisõnumid oleksid selgelt sõnastatud ning et püsiksid nende juures ka siis, kui ajakirjanik esitab kõrvalejuhtivaid küsimusi. Hea on kasutada lihtsalt arusaadavat keelt keerulise erialažargooni asemel – kui kasutad mõnda mõistet, mida laiem avalikkus tunda ei pruugi, on hea, kui selle lahti seletad. Samuti on oluline sinu esinemisoskus – jää rahulikuks ja kindlasõnaliseks. Pea ka meeles, et sinu lõppadressaat ei ole ajakirjanik, vaid inimesed, kes intervjuud loevad või vaatavad.

Manifesti või avaliku kirja kirjutamine

Manifest ja avalik kiri erinevad artiklist ja pressiteatest, kuna nende sisu on poliitilisema tooniga üleskutse teatud viisil tegutsema. Manifest võib väljendada organisatsiooni programmi või nõudmisi ning avalik kiri on enamasti suunatud kindlale adressaadile – kas poliitikule või muule otsustusisikule. Samuti on manifesti ja avaliku kirja tihtipeale kollektiivselt allkirjastanud mitu asutust või inimest.

Manifest võib olla võimas viis, kuidas mingit probleemi kritiseerida, sellele tähelepanu juhtida ja lahendusi pakkuda või oma nõudmisi esitada. Manifesti võib saada ajakirjandusse avaldamiseks, ent selle avaldamiseks võib valida ka mõne tähelepanu äratavama viisi, nagu näiteks riigikogus ettelugemine, kui sinna on ligipääs. Nii tehti näiteks perevägivalla poliitikat kritiseerinud manifestiga „Istanbuli konventsioon tuleb Eestis täismahus rakendada“, kus mitu inimõiguste, seksuaaltervise, puuetega inimeste jm organisatsiooni nõudsid perevägivalla juhtumite tõhusamat menetlemist ja tõhusamat ohvrikaitset.⁵⁷

Avalik kiri on samuti kas ühe või mitme asutuse või inimese ühine kiri kindlale adressaadile. Kiri avaldatakse meedias, kuna tegelikult on selle siht teavitada oma seisukohavõtust mitte ainult adressaati, vaid laiemat avalikkust. Näiteks on Eestis kirjutatud avalik kiri presidendile seoses naistevastase vägivallaga⁵⁸, mille allkirjastas 104 eraisikut. Eesti LGBT Ühing on

⁵⁶ A. Carroll, [Make It Work: Six steps to effective LGBT human rights advocacy](#). ILGA Europe, 2010.

⁵⁷ OTSEPILT | „Eestist on saanud ajutiste lahenduste riik.“ Kodanikuühendused ja tippekspertid nõuavad perevägivalla ohjeldamises muutusi. Delfi, 2023.

⁵⁸ [Avalik kiri presidendile: vägivalla toimepanijad ei vääri aukohta](#). Feministeerium, 2018.

kirjutanud avalikud kirjad nii peaminister Jüri Ratasele⁵⁹ kui ka Kaja Kallasele⁶⁰ nende valitsemisaegadel.

Manifesti ja avaliku kirja puhul on oluline, et sinu sõnum oleks sõnastatud selgelt ja kõlavalt. Tihti allkirjastatakse neid formaate kollektiivselt – mida rohkem või mida kaalukamad asutused või isikud oma tekstile alla kirjutama saad, seda mõjusam see on. Selle žanri puhul on ka tähtis, et ütleksid selgelt, mida tahad adressaadilt saada – mida ta võiks teha või mille tegemise lõpetada pärast su kirja lugemist? Esita oma nõudmised ja anna neile põhjendused.

Töö avalikkusega

Kolmas kategooria huvikaitsevõtteid on suunatud n-ö inimestele tänavalt. Neis saavad osaleda üksikisikud otse. Laiem avalikkus aga pole monoliit, vaid jaguneb gruppideks, keda ühendab mingi tunnus, näiteks eesti või vene emakeelega inimesed, tervishoiutöötajad, väikelapsevanemad, tippjuhid, maapiirkondades elavad inimesed vms.

Avalikkusele suunatud võtete **eesmärk on saavutada avalikkuse poolehoid oma teemale ning tõsta inimeste teadlikkust**. Need võtted toimuvad kas avalikus ruumis või näiteks sotsiaalmeedias, kus igal inimesel on võimalus osaleda. Võrreldes riigisektoris ja meediamajades toimuvaga on üksikisikutele suunatud võtete eelis see, et inimesi saab oma teema ümber koondada lihtsa vaevaga, ilma et peaks kaasama mõne institutsiooni.

Kogemuslugude tutvustamine

Avalikkuse hoiakute ja teadlikkuse mõjutamiseks on sobiv kogemuslugude tutvustamine (see sobiks küll ka töö meediaga alla). Oluline on rõhutada inimeste endi jutustatud lugusid nende elust ja kogemustest. Need võivad olla nii inimese nime ja näoga kui ka anonüümsed, nt märkega, et lugu puudutab teatud vanuses lesbit mõnest väikelinnast vms. Kuna Eestis võib olla keeruline saada kogukonna inimesi jagama oma lugusid enda nime alt, peab kogemuslugude kogumiseks varuma aega ja kannatust.

Meeleavalduste ehk avalike koosolekute korraldamine

Meeleavaldus on kogunemine avalikus ruumis, näiteks väljakul või mõne valitsushoone ees, et väljendada seisukohta mõnes poliitilises küsimuses. Juriidiliselt on selle formaadi nimi avalik koosolek ning selleks peetakse miitingut, piketti, religioosset üritust või rongkäiku – oluline on, et kogunemine oleks rahumeelne. Avalik koosolek võib olla ka ülalpool kirjeldatud manifesti avalik ettelugemine. Kui kõige tavalisem meeleavalduse formaat on kõnekoosolek,

⁵⁹ A. Kala, [Eesti LGBT Ühingu huvikaitseeksperdi Aili Kala: avalik kiri peaminister Jüri Ratasele](#). Postimees, 2023.

⁶⁰ A. Kala, [Kaja, ärge venitage ka abieluvõrdsusega kümme aastat](#). Eesti LGBT Ühing, 2023.

kus kokku tulnud inimestele esitatakse kõnesid, siis tegelikult võib meeleavaldusi teha paljudes formaatides.⁶¹

NÄIDE

Viimastest aastatest on üks efektsemaid meeleavalduse vorme Tšiili alguse saanud laul „Vägistaja sinu teel“ („Un violador en tu camino“), mida esitasid sajad inimesed tantsuliigutuste saatel esimesena 2019. aasta novembris Valparaísoos ning mis kritiseeris teravalt riiki tegemata töö eest seksuaalvägivalla tõkestamisel. Pärast seda levis laul kulutulena ja seda esitati mitmes keeles pea 200 linnas üle maailma.⁶²

Ühe märgilise sündmusena Eesti LGBT+ aktivismi ajaloos loeti 2011. aasta suvel Vabaduse väljakul ette Zoe Leonardi manifestilaadne luuletus „Ma tahan presidenti...“, mis algab nõudmisega „Ma tahan presidendiks lesbit“. Aktsioon oli osa esimesest Eesti LGBT kunstile pühendatud näitusest „Sõnastamata lood“.⁶³

Avalike koosolekute korraldamine on Eestis põhiseaduslik õigus ning keelatud on vaid üritused, mis seisavad vastu Eesti iseseisvusele või ohustavad avalikku korda. Kui meelelahutuslikud avalikud üritused, nagu Limpa uisudisko või linna jõuluturg, tuleb registreerida kohalikus omavalitsuses, siis poliitilisemalt meelestatud avalikud koosolekud tuleb registreerida politseis. Näiteks registreeriti novembris 2024 politseis Palestiina toetuseks korraldatud meeleavaldused Tallinna kesklinnas, erakondade enesetutvustusüritused Nõmmel ning kristlike laulude laulmine Lasnamäel.⁶⁴

Avalikku koosolekut korraldama asudes on oluline tutvuda nõuetega koosoleku korraldajale ning politseis koosoleku registreerimise reeglitega.⁶⁵ Koosoleku korraldajal on kohustus anda politseile oma kontaktandmed ning olla kättesaadav alates avalduse esitamisest kuni ühe päeva möödumiseni avalikust koosolekust. Kui meeleavaldus toimub õues, peab sellele määrama piisava arvu korrapidajaid (kes võivad olla ka palgatud turvafirma töötajad). Nemad jälgivad, et koosolek kulgeks rahumeelselt ja kõigile ohutult.

Peale oluliste lubade taotlemise on avaliku koosoleku korraldamisel oluline läbi mõelda üldine osalejate turvalisus ja meeleavalduse sujuv kulgemine. Millised on ilmaolud? Kas keegi osalejatest vajab abi liikumisel? Kas meeleavaldusel räägitud infot on vaja tõlkida mõnda muusse keelde, sh viipekeelde? Kas koosolekul on vaja jagada vett (nt palava ilma tõttu)? Kas koosolekule on vaja kutsuda valvesse esmaabibrigaad (nt rahvamassi suuruse tõttu)? Kui

⁶¹ A. Carroll, [Make It Work: Six steps to effective LGBT human rights advocacy](#). ILGA Europe, 2010.

⁶² N. Larsson Piñeda, [Their anti-rape performance went viral globally. What next for LASTESIS?](#) openDemocracy, 2023.

⁶³ H. Soans, Mis tunne on olla probleem? Sirp, 2011.

⁶⁴ [Politseis registreeritud avalikud koosolekud](#). Politsei- ja Piirivalveamet.

⁶⁵ Vt siit: [Nõuded avaliku koosoleku korraldamisele - Avaliku koosoleku registreerimine](#). Politsei- ja Piirivalveamet.

avalik koosolek läbi saab, mis saab kasutatud plakatitest, bänneritest jms materjalidest? Kas osalejatel on turvaline pärast koosoleku lõppu lahkuda?

„Esimesed Pride’ide korraldajad seisis silmitsi avaliku vastuseisu ja turvaprobleemidega. Pride’i 2006. ja 2007. aasta rongkäigud olid hoolimata politsei koordineerimisest osalejatele ebaturvalised ja vägivaldsed üritused. See sai üheks peamiseks põhjuseks, et pea kümme aastat ei korraldatud Eestis Pride’i rongkäike. Eesti LGBT Ühing hakkas korraldama Baltimaade ühist Pride’i üritust 2011. aastal, kuid ka sel ajal otsustati festivali formaadi kasuks ning rongkäigu korraldamine tundus osalejate turvalisuse huvides riskantne. Kuid lõpuks otsustasime, et 2017. aasta Baltic Pride’il rongkäik siiski toimub. Suure eduelamusena suutsime ürituse läbi viia rahumeelselt ja rahvarohkelt. Tegime selleks tihedat koostööd nii politsei, linnavalitsuse, liikluskorraldajate kui ka turvafirmaga, mille kohalolu aitas teha ürituse osalejate jaoks piisavalt turvaliseks.“

Eesti LGBT Ühing

Petitsioon ja allkirjade kogumine

Petitsioon on sarnane avaliku kirja või manifestiga selle poolest, et selles juhitakse probleemile kirjalikult tähelepanu ning nõutakse konkreetset lahendust. Petitsiooni eesmärk on koguda võimalikult palju allkirju, misjärel esitatakse ühine palvekiri võimuorganile, näiteks kohalikule omavalitsusele või riigikogule.

Tänapäeval kasutatakse petitsiooni avaldamiseks ja allkirjade kogumiseks kõige enam veebisaiti rahvaalgatus.ee, mis võimaldab arvet pidada, kas pöördumisel on vajaminev allkirjade arv koos kohalikule omavalitsusele (1% omavalitsuse hääleõiguslikest elanikest) või riigikogule (vähemalt 1000 allkirja) saatmiseks. Kui pöördumine muuta kehtivat regulatsiooni või korraldada ühiskonnaelu paremini on kogunud vähemalt 1000 allkirja, peab riigikogu selle menetlusse võtma vastavalt oma töö- ja kodukorra seadusele. Kusjuures loevad vaid digiallkirjad, mis välistab võimaluse allkirju fabritseerida. Rahvaalgatus.ee kaudu on riigikogule saadetud algatuste käekäiku ka võimalik jälgida, kuna seal avaldatakse dokumendiregistri avaandmete põhjal iga pöördumise menetlusinfot.⁶⁶

Kampaaniad

Kampaania on piiratud aja jooksul intensiivne linna- või meediaruumi hõivamine, mida saab teha erinevate vahenditega, näiteks plakatid, flaierid ja kleepsud, veebibännerid vms. Nendega saad oma sõnumit edasi anda efektsel ja loosunglikul viisil ning seda poetada

⁶⁶ [Rahvaalgatus.ee platvormist](https://rahvaalgatus.ee/platvormist). Rahvaalgatus.ee.

kohtadesse, kuhu see muidu ei pruugiks jõuda. Kampaania võib olla väga efektiivne viis viia lühikese aja jooksul oma sõnum võimalikult paljude inimesteni.

NÄIDE

Eesti Kunstnike Liit korraldas 2022. aastal kampaania „Ravikindlustus kõigile!”⁶⁷, kus see sõnum kuvati nii Vabaduse väljaku ekraanile ja mujale linna kui ka trükiti kleepsudele, mida võis leida muuseumide, baaride ja teiste avalike asutuste tualettidest – kuhu iganes inimesed neid viisid. Kampaania eesmärk oli juhtida tähelepanu puudulikule sotsiaalsete garantiide süsteemile loovisikute jaoks.

Konverentside ja õpitubade korraldamine

Konverentsid ja õpitoad on hea viis, kuidas põhjalikumalt oma huvikaitse teemat kohale tulnud osalejate jaoks avada ning teemaeksperte esinema kutsuda (ka välismaalt). Eriti väiksemamahuliste õpitubade juures on oluline, et loodaks turvaline ruum, kuna nii LGBTQI+ kui ka vaimse tervise teemad on inimeste jaoks isiklikud ja võivad neid teha haavatavaks. Turvaline ruum on sisuliselt kõigi osalejate vahel sõlmitud kokkulepe, et üksteisel lastakse väljendada oma mõtteid rünnakuvabalt ning üritusel jagatud (isiklikku) infot mujal ei levitata.

Nii õpitubade kui konverentside korraldamisel tasub mõelda formaadi ja pikkuse peale, et pakkuda osalejatele vaheldust, kui plaanis on pikem üritus. Lisaks mõtle läbi, kas arutelusid on vaja tõlkida, kas osalejatele peaks pakkuma süüa-juua, kas teha eelregistreerimine jne. Kindlasti tuleks avaldada ligipääsetavuse info ürituse toimumiskoha kohta – kas sinna pääseb ratastooli või liikumisvahendiga (seejuures võid kirjeldada ka seda, kas ruumi viib trepp, kas hoones on lift ning kui laiad on ukseavad). Tasub mõelda ligipääsetavusele ka selles mõttes, et kui kallis on ürituse pilet ning kas selle toimumiskellaajad on osalejatele sobivad.

Sotsiaalmeedia konto loomine

Kui su sihtgrupp, kelle teadlikkust teemast soovid tõsta, on end sotsiaalmeedias kodus tundvad inimesed, näiteks Y-põlvkond ja nooremad, võid üheks kanaliks valida sotsiaalmeedia konto loomise. See annab soovi korral võimaluse ka ise anonüümseks jääda. Näiteks Instagrami konto abil jõuad potentsiaalselt tuhandete inimesteni, kes seda platvormi kasutavad, ning saad postitada nüüdisaegses meediakeeles sisu, mis võib kaugele levida. Muidugi on oma jälgijaskonna kasvatamine omaette töö ning edukas Instagrami postitus ei tähenda automaatselt seadusemuudatust, kuid võib sillutada suurematele poliitilistele protsessidele teed avalikkuse teadmiste ja huvi tõstmise kaudu.

⁶⁷ «Ravikindlustus kõigile!»: Eesti loomeliidud astusid võitlusse loovisikute tervise nimel. Postimees, 2022.

Kokkuvõtteks – oluline on luua hea sõnum

Kohtumine poliitikuga, intervjuu andmine ajakirjanikule või eesseisva meeleavalduse jaoks loosungite meisterdamine on kõik huvikaitsetegevused, mille ühine eesmärk on panna keegi oma huvide eest seisma ja vahendada oma seisukohti. Selles peatükis said ülevaate, mis suunas mõelda, kui mõne kindla tegevuse ette võtmiseks läheb. Kõigi nende tegevuse ühisosa on, et sinu sõnum peab olema läbi mõeldud ja selgelt edasi antud – olgu edasiandmise formaadiks vestlus mõjusikuga, meedias kõlanud sõnavõtt või plakatil kirjutatud loosung meeleavaldusel.

Oma sõnumi sõnastamisel on heaks harjutuseks n-ö liftikõne ehk ühe minuti kõne. Üheminutilise kõne kujundamine aitab lihvida oma põhisõnumit mis tahes kuulajaskonnale. Harjutuse eesmärk on osata sõnastada kõik sõnumi põhielemendid ühe minuti jooksul. Kõnet saad kasutada siis, kui aeg sõnumi edastamiseks on piiratud – näiteks televisioonis või raadios või põgusal kohtumisel poliitiku või ametnikuga. Liftikõne on veenev, kui selles viidatakse usaldusväärsele allikale, andmetele või kellegi isiklikule loole.

Ühe minuti sõnumi valem on väide + tõendid + näide + kutse tegudele.

- Väide on sõnumi keskne idee. Sellega peaks huvikaitsja kirjeldama oma sõnumi olemust.
- Tõend toetab väidet või keskset ideed faktidega (kvantitatiivsed või kvalitatiivsed andmed). Kõneleja peaks kasutama andmeid, mis antud publikut kõnetavad ning mis on kergesti arusaadavad.
- Näide aitab anda faktidele inimnäo. Näide isikupärastab andmeid ning seob need kellegi tegeliku kogemusega.
- Kutse tegudele on indikatsioon, mida sihtgrupp olukorra muutmiseks ära saab teha.

Lisalugemist:

- ILGA Europe huvikaitsejuhend „Make It Work: Six steps to effective LGBT human rights advocacy“ ([PDF](#))
- Läbipaistva huvikaitse hea tava ([veebileht](#))
- Kaasamise hea tava ([veebileht](#))
- Nõuded avaliku koosoleku korraldamisele ([veebileht](#)) ning avaliku koosoleku seadus ([Riigi Teatajas](#))

5. Järeltegevused

Lühiülevaade peatükist

- Huvikaitsetegevuse elluviimisele lisaks on tähtis analüüsida tehtut, selle tulemusi ja mõju.
- Oluline on tehtud tööd, edu ja saavutusi tunnustada ning avalikult esile tõsta.
- Kõik ei pruugi alati minna plaanipäraselt. Tähtis on vastupidavus ehk tehtust õppida, vajalikke lahendusi välja mõelda ning uuesti proovida.

5.1. Huvikaitsetegevuse analüüs

Huvikaitsetegevus ei tohiks piirduda ainult tegevuse elluviimisega. **Oluline on tehtut, selle tulemusi ja mõju analüüsida. Seeläbi mõistad, kas ja kui edukalt oma eesmärgi täitsid, mida tegevusega saavutasid ning mida sellest õppida saad, et tulevikus veel paremini huvikaitset teha.** Lisaks sinule endale on analüüsimine tähtis ka teiste osapoolte, nagu näiteks rahastaja, partnerite, organisatsiooni juhtorgani ja liikmete, töötajate, vabatahtlike, toetajate ning sihtrühma vaatest. Kõigil neil on õigus olla informeeritud tehtud tegevusest ja saavutatust. Teiste kursisolek tegevusega ja arusaamine selle vajalikkusest on samuti parim viis leida ja hoida liitlasi.

Huvikaitsetegevuse analüüsimine tagab pädevuse, tõsiseltvõetavuse ja vastutavuse.

Analüüsi abil on sul võimalik paremini tundma õppida probleemi ja sellega seotud osapooli, parandada või vältida vigu ning muuta oma taktikat, olles seeläbi tulemuslikum ja pädevam. Analüüsi käigus kogutud teave tugevdab sinu positsiooni – kõhutunde asemel faktidele tuginedes oled tõsiseltvõetavam. Kogutud teabe jagamine hoiab sind vastutavana ning tagab teiste usalduse.⁶⁸

Huvikaitsetegevuse analüüsi saab jaotada kaheks: tulemuste mõõtmine ja mõju hindamine.

Enne huvikaitsetegevuse analüüsimist on tähtis endalt küsida: miks ma seda üldse teen? Lihtsalt mõõtmise pärast mõõta ei ole mõtet – mõõta tasub vaid siis, kui selle tulemusega ka midagi peale hakkad. Analüüsimine ei tohiks seega olla omaette eesmärk, vaid huvikaitse strateegilise plaani ja selle elluviimise osa.

Tulemuste mõõtmine

Tulemuste mõõtmisega kirjeldad ära tegevuse saavutused lühemas perspektiivis. Need on tavaliselt edu kõige selgemad ja konkreetsemad näitajad. Tulemusi saad mõõta, toetudes oma eesmärgile. Kui sinu eesmärk oli näiteks mingi konkreetse otsuse saavutamine, siis

⁶⁸ U. Kübar, [Hea huvikaitse: kuidas kaasata liitlasi ja mõjutada otsuseid?](#) Eesti Mittetulundusühingute ja Sihtasutuste Liit, 2011.

tulemuste mõõtmisel saad hinnata, kas otsus võeti vastu (soovitud kujul või vähemalt kompromissina). Kui eesmärk oli aga näiteks inimeste käitumise või hoiakute muutmine, siis saad hinnata, kas need on vähemalt mingil määral muutunud.

Mõju hindamine

Pelgalt tulemuste mõõtmine ei anna kogu olulist teavet. Vahetu tulemus ei pruugi olla püsiv ega näidata ilmtingimata head tööd, näiteks võisid tulemuse saavutada ebamõistliku hinnaga või sündis tulemus huvikaitsetegevusest sõltumatute asjaolude mõjul. **Et huvikaitsetegevuse analüüsist päriselt kasu oleks, peab seega lisaks tulemuste mõõtmisele ka mõju hindama. Mõju hinnates uurid välja ja kirjeldad ära pikemaajalise muutuse**, mille nimel oled pärast vastava eesmärgi seadmist teadlikult tegutsenud.⁶⁹

Mõju hindamine hõlmab endast järgmisi küsimusi⁷⁰:

- Kas saavutati need muutused, mida sooviti? Kas saavutati (selle asemel või lisaks sellele) veel midagi, mida ehk polnud plaanis? Milles need muutused väljenduvad? Kas ja miks võib eeldada, et need muutused on püsivad?
- Mis olid kriitilised tegurid nende muutuste saavutamisel või mittesaavutamisel? Mis rolli huvikaitsetegevus seejuures mängis?
- Millised huvikaitsetegevustest töötasid ja millised mitte?
- Kas minu arusaam vajadustest, muutuste saavutamise viisidest, võimusuhetest jms on pädev?
- Kas ja milliseid muudatusi peab edaspidi tegema organisatsioonis, strateegias, huvikaitsetegevustes, et olla edukam?

Indikaatorid

Sageli väljendame tulemusi abstraktsete mõtete või eesmärkidena. Tulemuste mõõtmisel ja mõju hindamisel on aga vaja käegakatsutavat teavet. **Seda, mida mõõta, näitavad indikaatorid.** Tihti sobib hindamiseks rohkem kui üks indikaator. Mõnel juhul võib olla vajalik kasutada korraga ka mitmeid indikaatoreid. Indikaatori väljatöötamisel või valimisel arvesta hea indikaatori omadustega⁷¹:

- Tähenduslik: tulemus on selgelt määratletud ning on konsensus selle osas, mida saab pidada saavutuseks.
- Otsene: indikaator hõlmab piisavalt olulisi komponente, et tulemust adekvaatselt mõõta.

⁶⁹ J. Aps, [Kodanikuühenduste ühiskondliku mõju hindamine: käsiraamat](#). Heateo Sihtasutus, 2012.

⁷⁰ U. Kübar, [Hea huvikaitse: kuidas kaasata liitlasi ja mõjutada otsuseid?](#) Eesti Mittetulundusühingute ja Sihtasutuste Liit, 2011.

⁷¹ A. Carroll, [Make It Work: Six steps to effective LGBT human rights advocacy](#). ILGA Europe, 2010.

- Kasulik: indikaatori pakutavat teavet saab praktiliselt kasutada, et tegevust täiustada.
- Praktikav kogutav: indikaatori mõõdetavat teavet ei tohiks olla koormav koguda. Mõtle, kas saad vajalikku teavet koguda õigeaegselt ja mõistlike kuludega.

Kust saada analüüsiks vajalikku teavet?

Tulemuste mõõtmiseks ja mõju hindamiseks on vaja asjakohast teavet. [See, millist teavet ja kuidas seda koguda, sõltub huvikaitsetegevusest ja seatud eesmärgist.](#)

Kui eesmärk oli näiteks suure hulga inimeste käitumise või hoiakute muutmine, siis on vaja sellekohast uuringut. Vahel võib leida vajalikku informatsiooni avaliku võimu regulaarselt kogutavast statistikast või uuringutest. Kui sa ei tea, kas analüüsiks vajalikke andmeid juba kogutakse, võid kasutada internetiotsingut, tutvuda Statistikaameti kodulehega või kontakteeruda valdkonna spetsialistidega.⁷²

Lihtsama analüüsi puhul on aga võimalik ise teavet koguda. Seda teevad ka mitmed Eestis tegutsevad LGBTQI+ huvikaitsega tegelevad organisatsioonid. Kui kogud ise teavet, on oluline paika panna kindel süsteem, mis tagab, et vajalik info on täpselt kogutud ja säilitatud. See eeldab ka kindla kogumistööriista valikut, olgu selleks siis Exceli tabel, Wordi dokument või mõni muu lahendus.

NÄIDE

Eestis tegutsevad LGBTQI+ huvikaitsega tegelevad organisatsioonid koguvad oma tegevuste kohta erinevaid andmeid. Näiteks arvestatakse ürituste puhul külastatavust ehk osalejate või müüdnud piletite arvu, piletitulu või tubade täituvust. Vaadatakse ka sotsiaalmeedia statistikat või meediakajastusi, vabatahtlike arvu või koostöövõimaluste pakkumisi. Samuti kogutakse tegevustele suulist tagasisidet. Eesti huvikaitseorganisatsioonides praegu üldjuhul ühtset paika pandud huvikaitsetegevuse analüüsimise süsteemi ei ole ning andmekogumist ja tegevuste analüüsimist soovitakse arendada.⁷³

Huvikaitse analüüsimise tehnikaid

Järgnevalt on välja toodud mõned lihtsamad tehnikad, mida saad analüüsiks kasutada.⁷⁴

Tegevuste monitooringu abil saab jäädvustada huvikaitsetegevused. Selleks tuleb tegevusi rutiinselt ja sageli kirja panna. Vajalik on jälgimise tööriist, näiteks Exceli tabel või Wordi

⁷² U. Kübar, [Hea huvikaitse: kuidas kaasata liitlasi ja mõjutada otsuseid?](#) Eesti Mittetulundusühingute ja Sihtasutuste Liit, 2011.

⁷³ Praxise 2023. aastal korraldatud kohtumised Eesti LGBTQI+ organisatsioonidega (Tartu LGBT, Vikarteraapia mõttekoda, Q-Space, Peemot, Festheart ja Transinimeste ühing).

⁷⁴ Vt täpsemalt: R. L. Miller, [Simple methods of monitoring and evaluating for LGBTQI advocates everywhere](#). MPact Global Action for Gay Men's Health and Rights, 2021.

dokument, kuhu saab teavet sisestada (vt näidistabelit LISA 2). Paika tuleb panna, mida jälgida. Selleks võivad olla näiteks järgmised elemendid: kes jälgimise tööriista kirje sisestab, tegevuse kuupäev, tegevuse tüüp (nt töötuba, ettepanekute väljatöötamine vm), tegevuse kestus, tegevuse eesmärk, tegevusega adresseeritav probleem, tegevuses osalejate arv või korraldajate arv, tegevuse kirjeldus, muud kommentaarid või tekkinud mõtted. Elementide valimisel tuleb kaaluda, mida on kõige kasulikum ja asjakohasem jälgida.

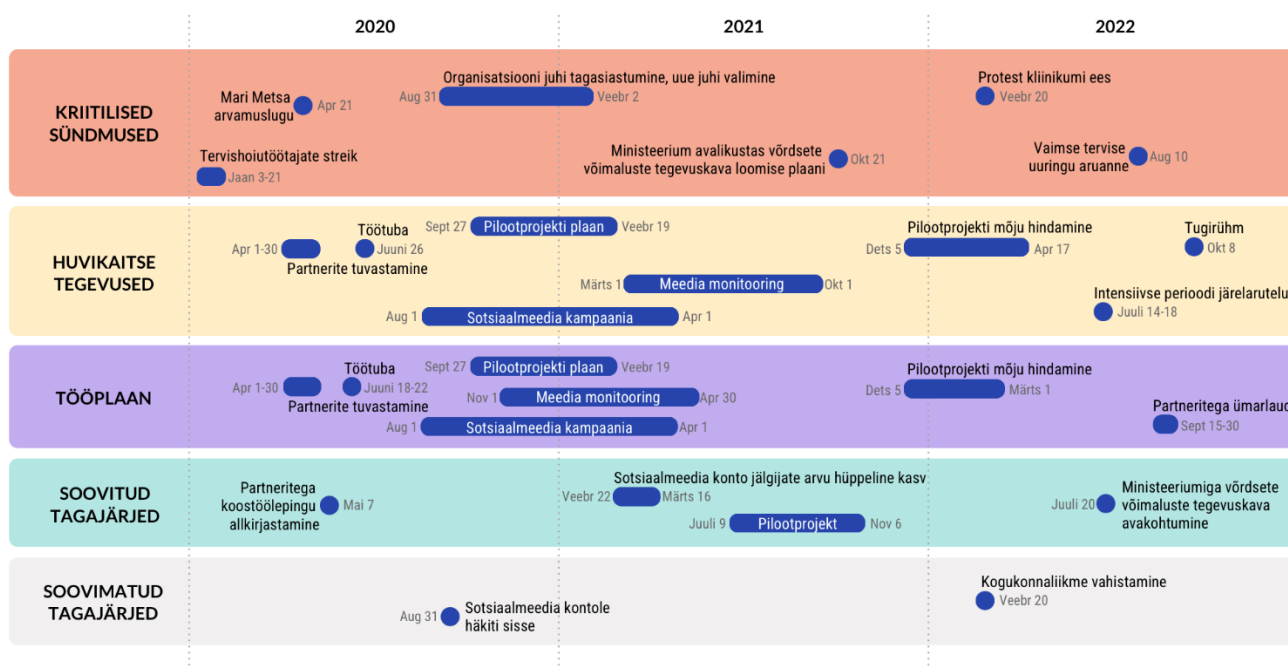
Meediamonitooringu abil saab jälgida, kuidas kajastatakse meedias sinu tegemisi või sulle huvipakkuvaid teemasid. Seeläbi tekib ülevaade, kas kajastus on aja jooksul suurenenud. Lihtsama analüüsi puhul võib jälgida vaid kajastuste arvu, detailsema vaate saamiseks võib aga uurida ka kajastuste sisu. Paika tuleb panna, millist allikate tüüpi jälgida ning mis ajaperioodi jooksul kajastusi vaadata. Välja tuleb valida ka piisavalt spetsiifilised sõnad või fraasid, mida asjakohaste kajastuste leidmiseks kasutada. Monitooringu lihtsustamiseks võib kasutada meedia jälgimise tarkvara.⁷⁵

Intensiivset tööperioodi kokkuvõtva arutelu abil saab intensiivse huvikaitse perioodi järel läbi arutada, kuidas ettevõtmised õnnestusid. Selleks tuleb kokku kutsuda olulised inimesed (näiteks partnerid, meeskonna liikmed või sihtrühma liikmed) ning nendega kas ükshaaval või grupis rääkida sellest, mis toimus, millised olid tulemused, mida õpiti ning mida võiks edaspidi teisiti teha (vt standardset küsimuste loetelu LISA 1). Oluline on tagada turvaline arutelukeskkond. Soovitav on arutelu kogutud teave jäädvustada (nt märkmetena või osalejate nõusolekul lindistusena).

Muutust illustreerivate isiklike kogemuslugude abil saab koguda lugusid inimestelt, keda huvikaitsetegevus ja selle loodud muutus on puudutanud. Nendeks võivad olla näiteks mõjutatud sihtrühma liikmed või huvikaitsetegevuse elluviijad ise. Valikuprotsessis leitakse väike arv lugusid või üks lugu, mis kajastab tegevuse kõige väärtuslikumat või kõnekamat tulemust. Lugudes võib juhinduda järgmistest küsimustest: mis oli huvikaitsetegevusest tulenev muutus, miks see muutus on oluline, kuidas tegevus sellele muutusele kaasa aitas ning mida see muutus endaga veel kaasa tõi. Jutte võib koguda eri meetodite abil, näiteks individuaalsete intervjuudega, rühmaarutelu, töötoa raames, paludes inimestel need kirja panna vm.

Võtmesündmuste ajajoonte abil saab kujutada huvikaitsetegevusi ja saavutusi ajalises vaates (vt Joonis 3 näidist). See on kasulik võtmehetkede kujutamiseks ning ajalise perspektiivi ja sündmuste jada loomiseks. Ajajoonele võib märkida mingi kindla ajaperioodi jooksul toimunud kriitilised sündmused, huvikaitse tegevused, tööplaani, soovitud või soovimatud tagajärjed. Ajajoone võib nii käsitsi joonistada kui ka kasutada mõnda arvutiprogrammi.

⁷⁵ Näiteks monitooringukeskond [Station](#).

Joonis 3. Võttesündmuste ajajoone näidis (autorite koostatud)

Huvikaitsetegevuse analüüsil on kohane teadusmaailmast pärit mõiste „triangulatsioon“, mis tähendab eri meetodite ja allikate kombineerimist ning nende põhjal tehtud järelduste võrdlemist. See muudab analüüsi usaldusväärsemaks ja annab suurema kindlustunde saadud teadmiste suhtes. Näiteks tasub kvalitatiivseid andmeid (nt intervjuudest saadud teavet) täiendada kvantitatiivsete andmetega (nt küsitlustulemustega) ning vastupidi.

Alternatiivselt või täiendavalt saab huvikaitsetegevuse analüüsimisel vaadata ka seda, kuidas kasvas tegevuse tulemusel enda **huvikaitsevõimekus**. Huvikaitsevõimekuse hindamiseks saab kasutada nii objektiivseid indikaatoreid, näiteks huvikaitseks eraldatud eelarve või palgalise huvikaitse spetsialisti ametikoha olemasolu, kui ka subjektiivseid arvamusi, näiteks organisatsiooni juhtorgani, liikmete või liitlaste hinnanguid huvikaitsevõimekusele ja selle arengule.⁷⁶

Huvikaitsevõimekuse mõõtmine võimaldab kujundada pikaajalist ja jätkusuutlikku huvikaitset. Huvikaitsevõimekusega seonduvate pädevuste mõtestamise kaudu on võimalik huvikaitsealaseid tegevusi laiendada, sihistada või samal heal tasemel jätkata.⁷⁷ Tugeva huvikaitsevõimekuse puhul on huvikaitsel tõenäoliselt ka suurem mõju.

Huvikaitsetegevuse analüüsimine ei ole kindlasti lihtne. Huvikaitseprotsessid on tavaliselt pikad ja keerulised. Ka muutused on enamasti kompleksed ega avaldu kiiresti. Seetõttu võib

⁷⁶ M. Olesk, M. Käger, [Lobitöö ehk huvikaitse – kuidas hinnata selle kvaliteeti ja mõju?](#) Balti Uuringute Instituut, 2022.

⁷⁷ M.-L. Kapaun, [Huvikaitseorganisatsioonide huvikaitsevõimekuse enesehindamise pilootuuring](#). Vabaühenduste Liit, 2024.

olla raske hinnata, mis toimus just tänu huvikaitsele ning millised seosed on tegevuse ja lõpptulemuse vahel. Selget punkti huvikaitsetegevusele ei pruugi olla ka võimalik määrata, kuna leitud lahendustest kasvavad välja uued probleemid. Samuti võivad mõned tegevused kaasa tuua plaanimatuid tulemusi ning ka hinnangud sellele, kas tegu on saavutusega, võivad erineda. Lisaks ei pruugi tehtu analüüsimine tunduda nii oluline muude tegevuste kõrvalt, jäädes seetõttu tagaplaanile.⁷⁸

Et analüüsimist enda jaoks veidike lihtsamaks ja hoomatavamaks teha, võib lähtuda nendest põhimõtetest⁷⁹:

- 4. Natuke infot on parem kui mitte midagi.** Alati on parem proovida kui käega lüüa. Ka esimesed katsed teavet koguda ja analüüsida on väärtuslikud. Kogemustega oskused paranevad.
- 5. Lähtu senistest kogemustest.** Oled arvatavasti teistega varem arutanud, mis on läinud huvikaitsetegevusel hästi ja mis vajaks muutmist. See ongi esimene samm. Tee seda teadlikult ja regulaarselt ning pane tulemused kirja, et nõrgad kohad paremini üles leida ja need edaspidiseks fikseerida.
- 6. Mõõda õigeid näitajaid.** Mõttele läbi, millist teavet sul tõesti vaja on ja kuidas seda koguda. Säätstes end ebavajaliku info kogumisest, hoiad kokku aega ja saad keskenduda olulisele.
- 7. Kujunda harjumused.** Huvikaitsetegevuse analüüs on pidev protsess. Kohe tegevuse käivitudes tasub hakata infot talletama, sest sedasi on kokkuvõtete tegemise ajaks suur osa tööst juba valmis. Kujunda harjumus koguda jooksvalt teavet tehtu ja selle tulemuste kohta.
- 8. Ära võta kõike enda kanda.** Jaga ülesandeid ning lase ka teistel teavet koguda ja kirja panna. Küsi teistelt (näiteks oma meeskonnalt, liitlastelt, sihtrühmalt) ka tagasisidet. See toob sisendit eri vaatenurkadest ja vähendab ka sinu koormust.
- 9. Loo seos teabe ja tegevuse vahel.** Mõttele läbi, mida sa analüüsist saadud teadmiseiga pihta hakkad, mida sellest õpid ja mida edaspidi muudad. Iga kokkuvõtte olgu sisendiks järgmisele tegevusele. Analüüsimist tehakse oluliselt innukamalt, kui on teada, et kogutavat infot kasutatakse edasises huvikaitstes.

⁷⁸ M. Olesk, M. Käger, [Lobitöö ehk huvikaitse – kuidas hinnata selle kvaliteeti ja mõju?](#) Balti Uuringute Instituut, 2022; U. Kübar, [Hea huvikaitse: kuidas kaasata liitlasi ja mõjutada otsuseid?](#) Eesti Mittetulundusühingute ja Sihtasutuste Liit, 2011; M.-L. Kapaun, [Huvikaitseorganisatsioonide huvikaitsevõimekuse enesehindamise pilootuuring](#). Vabaühenduste Liit, 2024.

⁷⁹ U. Kübar, [Hea huvikaitse: kuidas kaasata liitlasi ja mõjutada otsuseid?](#) Eesti Mittetulundusühingute ja Sihtasutuste Liit, 2011.

Lisalugemist:

- Huvikaitse tulemuste mõõtmisest ja mõju hindamisest käsiraamatus „Hea huvikaitse: kuidas kaasata liitlasi ja mõjutada otsuseid?“ ([PDF](#))
- Heateo Sihtasutuse Käsiraamat „Kodanikuühenduste ühiskondliku mõju hindamine“ ([püsilink](#))

5.2. Tunnustamine ja edu esiletõstmine

Lisaks huvikaitsetegevuse analüüsimisele on oluline ennast tegevuse järel tunnustada ja tehtud tööd, pingutusi ja saavutusi esile tõsta. See mõjub hästi sisemisele rahulolule ja võitlusvaimule ning aitab hoida nii iseenda kui teiste osapoolte – näiteks organisatsiooni liikmete, vabatahtlike või partnerite – motivatsiooni ülal. Oma tegevuse ja edu avalik jagamine võimaldab näidata ka kogukonna liikmetele ja teistele huvirühmadele, mida on tehtud ja saavutatud. See tugevdab nende usaldust ja toetust, mis on väga oluline edaspidi huvikaitsega tegelemisel.

Esiletõstmise võimalusi on seejuures mitmeid – näiteks kajastus (sotsiaal)meedias, tulemusi tutvustavad üritused, tulemuste mõõtmise ja mõju hindamise raportid, jätkusuutlikkuse kava, perioodilised uudiskirjad huvilistele jm. Esitlemise viisi valides tasub mõelda kommunikatsiooni sihtrühmale. Näiteks võib rahastaja olla huvitatud numbritest ja pikematest raportitest, samas laiemat avalikkust võivad huvitada isiklikud lood ning näited.

Kasulik on jagada ka kogemusi huvikaitsega tegelemisest ning dokumenteerida parimaid meetodeid ja saadud õppetunde. See on väärtuslik õppematerjal teistele huvikaitsjatele, pakkudes kasulikke teadmisi, praktilisi suuniseid ning adapteeritavaid tegevusi. Tehtu dokumenteerimine aitab ka tagada, et inimeste vahetudes ei lähe teadmised kaotsi ning uutel tulijatel on võimalik seni tehtust õppida.⁸⁰

NÄIDE

Võrgustiku Rainbow Cities Network liikmed koostavad iga aasta ülevaate oma LGBT+ huvikaitse tegevusest. Kõigi liikmete ülevaated koondatakse kokku iga-aastasessse parimate kogemuste ülevaatesse, milles tuuakse välja LGBT+ huvikaitse edusammud. Need ülevaated on aluseks parimate meetodite vahetusele.⁸¹

⁸⁰ U. Kübar, [Hea huvikaitse: kuidas kaasata liitlasi ja mõjutada otsuseid?](#) Eesti Mittetulundusühingute ja Sihtasutuste Liit, 2011.

⁸¹ Rainbow Cities Network, [Resources: Best Practices](#).

5.3. Keerukustest õppimine ja huvikaitsega jätkamine

Huvikaitse on keeruline ega pruugi alati minna plaanipäraselt. Ootamatud takistused tegevuses, soovitud tulemuste või seatud eesmärkide mitte saavutamine võib tekitada pettumust ning vähendada motivatsiooni huvikaitsega jätkata. Motivatsioonilanguse puhul on oluline, et annad endale aega ning võimaluse oma tundeid reflekteerida, huvikaitse alustamise inspiratsiooni ja põhjuseid meenutada, väikeseid edusamme väärtustada ning oma kogemusi teistega jagada. Isegi kui lõplikud eesmärgid jäävad saavutamata, on siiski tähtis, et näed tehtut mitte läbikukkumisena, vaid pikaajalise protsessi ühe olulise osa ja hea õppimisvõimalusena. **Oluline on seega vastupidavus – tuleb aru saada, miks asjad ei läinud plaanipäraselt, ja sellest õppida, mõelda välja lahendused ning uuesti proovida.**

NÄIDE

NYC Queer Mental Health Initiative (QMHI) oli vabatahtlike algatus, mille raames viidi läbi LGBTQ+ vaimse tervise tugirühmasid. Aja jooksul muutus tugirühmade eestvedamine väikesele vabatahtlike rühmale aga liiga keeruliseks ning tugirühmad katkestati. Osalejatelt saadud tagasiside andis samas märku, et tehtud töö oli kogukonna heaolu vaatest olnud oluline. Vabatahtlikud jätkasid seega toe pakkumist internetis, jagades lisaks ka oma vabatahtlikukogemusest saadud teadmisi ja õppetunde. Püsis ka tugirühmade taaskäivitamise idee, mille puhul arvestati

eelneva kogemusega ning märgiti jätkusuutlikkuse tagamise lahendusena näiteks rohkemate inimeste vabatahtlikuks värbamist või tihedamat koostööd LGBTQ+ kogukonna keskusega, mis saaks pakkuda tuge, väljaõpet ja järelevalvet.⁸² Algatus ei suutnud seega ülal pidada oma algset tegevust, kuid saadud kogemuse pinnalt arendati välja jätkusuutlikumad vahendid, mis täitsid sarnast eesmärki. Samuti mõeldi välja võimalikud lahendused, mis aitaksid tagada tegevuse jätkusuutlikkust.

⁸² T. Theophano, [Lessons Learned: Forming a Peer Support Group](#). The Affirmative Couch, 2019.

Kokkuvõte

Huvikaitse on keeruline ja mitmetahuline protsess. Tõhus huvikaitse eeldab strateegilist lähenemist, põhjalikku ettevalmistust ja oskuslikku elluviimist. Selle kaudu on võimalik saavutada olulisi muutusi, mis toetavad nii üksikisikute kui ka kogukondade heaolu ning loovad kaasavama ja õiglasema ühiskonna, kus erinevad hääled saavad võrdse võimaluse kaasa rääkida.

Huvikaitsetegevused algavad eesmärkide määratlemisest, sihtrühmade kaardistamisest ning strateegia välja töötamisest. Edu saavutamine sõltub oskusest kohandada oma tegevusi vastavalt oludele ja kontekstile, samuti järjepidevusest ja ressursside tõhusast kasutamisest. Huvikaitse hõlmab laia valikut tegevusi, alates poliitikakujundajatega kohtumisest ja huvirühmade kaasamisest kuni meediatöö, meeleavalduste, petitsioonide ning avalike kampaaniateni. Lisaks huvikaitse planeerimisele ja elluviimisele on oluline jälgida tegevuste mõju ning hinnata, kas eesmärgid on saavutatud. Regulaarne analüüs, tagasiside kogumine ning kogemustest õppimine võimaldab teha vajalikke kohandusi ja tagada huvikaitse pikaajalist tõhusust. Läbipaistvus ja tegevusest kommunikeerimine tugevdab usaldust nii otsustajate, partnerite kui ka sihtrühmade seas.

Sinul kui huvikaitsjal on võimekus luua positiivseid muutusi, mis mõjutavad ühiskonda sügavalt ja kestvalt. Iga samm – olgu see väike või suur – aitab tõsta teadlikkust, leida lahendusi ja viia ellu muutusi, mis loovad õiglasema ja kaasavama tuleviku. Sinu töö on väärtuslik, isegi kui tulemused ei paista kohe. Oluline on järjepidevus, koostöö ja valmisolek õppida.

LISA 1

Intensiivse perioodi järelarutelu. Standardne küsimuste loetelu

- Kirjelda lühidalt hiljutise intensiivse perioodi konteksti.
- Kirjelda detailselt huvikaitsetegevusi.
 - Kuidas strateegia paika pandi? Kes selles protsessis osales?
 - Kuidas strateegiat laiemale ringile kommu­ni­keeriti? Kes oli kommunikatsiooni eest vastutav?
 - Milliseid rolle täideti selle intensiivse perioodi jooksul?
 - Mis olid tegevused?
- Millised huvikaitsetegevused töötasid hästi? Milliseid tegevusi oleks saanud parandada?
 - Strateegia?
 - Rakendamine (nt koordineerimine, ülesannete jagamine, kommunikatsioon)?
 - Partnerluste dünaamika?
- Mis oli intensiivse perioodi tulemus? Mida saavutati ja mida ei saavutatud?
 - Millised uued võimalused on intensiivse perioodi tulemusena esile kerkinud?
 - Milliseid teadmisi sellest kogemusest kaasa võtad, mis võiks edaspidi strateegia väljatöötamisel kaasa aidata?
 - Mida teeksid tulevikus teisiti?

Huvikaitse tegevuste monitooring. Näidistabel

Monitooringu ajaperiood:

[illegible]